

עיטורי ירושלים

רבנו הרב צבי יהודה

ישיבת 'עטרת ירושלים'

אדר א' תשע"ד | גליון מספר 90

3	הרה"ג צבי ישראל טאו
6	הרב שלמה אבינר
14	הרב יחזקאל גרינוולד

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מצ'וף 052-7203050

הספד על רבנו הרב צבי יהודה

הרה"ג צבי ישראל טאו

אבי אבי רכב ישראל ופרשיו¹. רבינו הקדוש. הוא לימד מה זה קדושה. גבורה של קדושה. קדושת עם, קדושה של זקיפות קומה מלכותית².

ידע כל ישראל שהיום הרב ז"ל נפטר, לא בתרצ"ה אלא היום, היום בשעות אלה, ברגעים אלה ממש, הם נפגשים, הזיווג הקדוש של נשמות האב והבן ליחודא שלים של קוב"ה ושכינתיה לברך את עמו ונחלתו. הזיווג הקדוש של האב והבן "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה"³ "ולא נוכל לאסתכולי ביה כי מדנפשיה סליק"⁴. כולו אמונה, כולו תורה, כולו גאולה, כולו כלל ישראליות, כולו ארץ ישראל ארץ חמדה. הוא יכול לזקוף עשר אצבעותיו⁵ שלא נהנה מן הפרטיות כלום. כולו כללי היה. נשמה כללית⁶, כולם נשענו עליו ואיהו מדנפשיה סליק.

הוא נקיט בהרמותא בחרדה ובבושה בשפולי גלימא דהרב ז"ל⁷, להשלים את בני התורה הגואלת⁸ לדורות.

הוא מסר גופו ונפשו, בפועל ממש על קדושת השם, קדושת ישראל ואחדותן ואהבתן, על קדושת התורה ומפעל גאולתה, הדרכתה ולומדיה, על קדושת ארץ ישראל החיה והשלמה.

הוא הראה בחיים את הממש של "אשריהם ישראל שהם דבקים בנשמת האומה

1 מלכים ב, ב יב.

2 דניאל א ד, סנהדרין צג ב, עולת ראייה א עמ' קלז: "העבודה הקדושה והנוראה הזאת, שאינה נעשית כ"א ע"פ יחידי הבחירים שבגדולי הדורות וקדושיהם. אנשים אשר כח בהם לעמוד בהיכל מלכו של עולם, ויודעים את עומק מלאכת שמים זאת, למהפכא מרירו למתיקו וחשוכא לנהורא".

3 בבא בתרא עה א.

4 בבא מציעא פה ב, מאמרי הראייה עמ' 302, אגרות הראייה ח"ב עמ' קצו-ז: "אבל הדרך שאני הולך עליה" וכו'.

5 ע"פ כתובות קד א.

6 אורות הקודש, מסה"ק יסוד הכללות.

7 ע' משפט כהן שסג, עזרת כהן תג, דעת כהן תלא.

8 קובץ ראייה ח-ט.

שהיא טוב מוחלט לשאוב על ידה אור ד' הטוב"⁹. ובמקדש פנימי זה, השראת השכינה – רוח ד' אשר על עמו¹⁰ הופיע, בהלכות צבור¹¹ ובהלכות גאולה לדור ולדורות. וממנו – ממקדש פנימי זה – לא יצאו ולא יצאו שני הכהנים הגדולים האלה מעולם¹². יש נשמות שהם אחד בשורשן ומופיעים כאלו בשניים כדי להקיף דורות – דור החזון ודור המציאות, הבכח והבפועל. להשלים בנין שלם שיעמוד לדורות, שעוד ישתוממו דורות ויבנו על ידו.

"מיתת צדיקים מכפרת, עולים הם למעלה בשורש החיים, ועצמות חייהם מביאה ערך כללי לטובה ולברכה, אל כלל בנין העולם בכל ערכיו ומובניו"¹³. "ראיתי בני עלייה והם מועטים"¹⁴, והרב ז"ל כעת עייל בבר¹⁵, עייל עם בנו. ורבנו הריני כפרת משכבו עולה בזיווג הקדוש עם אביו, למעלה בשורש החיים לפעול ישועות ושמות¹⁶ בארץ. ישועות מופלאות לעם ישראל ולארץ ישראל, למחיה שלחם אלקים¹⁷, ומעתה בסדר עליון של ארון אלקים¹⁸ שמעל המחנה¹⁹.

ונשמת הצדיק שזיכה את הדור ובנה את התורה הגואלת בישיבתו הקדושה, עולה, וכל שקיבלו איזו שהיא השפעה על ידו עולים עמו והם רכושו של צדיק²⁰,

9 אורות אורות ישראל ג.ג.

10 ע"פ ישעיה נט כא.

11 שבת קלט א.

12 ויקרא כא יב, ע' מאמר רבינו ב'הפוסק' תתתנ"ב: "וכן היה קבוע וקיים מאז ביציבות ההחלטיות של הצדקות והקדושה ונשגבות מעלותיה כאמור בכהן הגדול: 'מן המקדש לא יצא' מקדושתו לא יצא גם בכל מרחב ההתפשטות של שפע רוחו ומבע נפשו בכל עניני הדור וכל צדדי חיו, כפי מדתה הגדולה והקדושה של החסידות העליונה, המבוארת ב'מסלת הישרים' סוף פרק יט". ע' אמרות טהורות לרב חרל"פ: "יסוד אושר חיותו הפנימית היה מקדשו הפנימי, בהירות קדש אמונתו הטהורה. צדיק באמונתו יחי'. הכיר הרגיש וחש מבלי כל הסחת דעת, בהעוז הפנימי, אור ד', המחיה אותו ואת כל העולמים כולם, ועל ידי זה היה דבוק בדביקות אמת בחי העולמים ב"ה. במקדשו הפנימי זה, החזיק מבלי לצאת ממנו אף לרגע, ובו קידש וטיהר את מחשבותיו וכל הגיונותיו שלא יהיו חולין, והיו כלם קדש לד'... וגם בעת שירד לעולם המעשה, לא יצא ממקדשו הפנימי, חביון עוז קודש נשמתו, ויהי שריו תמיד בנחל העדנים של השלמות הנצחית". ע"ש באורך.

13 אורות המלחמה א.

14 סוכה מה ב.

15 שם במסורת הש"ס בשם הערוך (ערוך בר א): "הצדיקים העולין בג"ע בבניהן כלומר שיהא צדיק ובנו כמותו כרשב"י ובנו, מועטין".

16 עין איה ברכות פרק א פ, עין איה ברכות פרק ד מג, אורות התשובה ט ג, פנקס ד (פנקס יג ראשון ליפו) קדו.

17 בראשית מה ה, אגרות הראיה א קפט.

18 כתאב אלרסאיל ספר אגרות לרמ"ה (ביחס לספרי הרמב"ם. ושם יחס ההערצה של חכמי לונל לרמב"ם).

19 כלשון רבינו בג' באלול ביחס לרב ז"ל.

20 קב הישר פרק סו.

וכל מפעלותיו עולים עמו, וכולנו וכל הדור ומנהיגיו, לבירור מגמת הקדש שביסוד הגאולה²¹, להעלות את התנועה הלאומית למקור הקודש שמשם לוקחה שמשם חוצבה, לגלות את תפארת ישראל שהיא המקור והעצמיית של כנסת ישראל, דרך כל הטולא דכופתא דחמריה, כרב יוסף, ייתי ואחמיניה²². והוא ראה את הישועה כל הזמן עין בעין²³. יראו ישרים וישמחו²⁴.

עד עכשיו "הוה קטינא חריכא שקיא דהוה בעי עלן רחמין. השתא מאן בעי עלן רחמין – הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה"²⁵. כי מחול האב והבן²⁶ בהיכלו של משיח לאהפכא מרירו למתיקו וחשוכא לנהורא²⁷ מתפשט עד לגיהנם להפכו לגן עדן²⁸ להאיר אורו של משיח בכל העולמות ולגלות הישועה בארץ כאן, כעת, ממש.

ירחם ד' על דורו, על הישיבה הקדושה שתגדל לתפארת להקים את תחית הקודש בארץ בבנין התורה הגואלת, על ארץ ישראל שזקוקה לישועה ולרחמים. ועל רוח עמנו וקיבוץ גלויותיו שצריך הארה ממרום וישלח אורו ואמיתו לשרינו ראשינו ויועצינו.

וירפא ד' את שבר עמו ונחלתו ומחץ מכתם ירפא²⁹.

21 אורות אורות התחיה לב.

22 סנהדרין צח א, אורות שם.

23 ישעיה נב ח, עולת ראייה א עמ' קטז, לנתיבות ישראל א עמ' 591.

24 תהילים קז מב.

25 סנהדרין לז א.

26 תענית לא א: "אמר עולא בירא אמר ר"א עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד מראה באצבעו" וכו'.

27 ר' חייא בהקדמת הזהר, אגרות הראיה תשנ"ז.

28 עמק המלך שער קרית ארבע פ' קנב: "ויבלע הגן עדן מקום גהינם ושם יהיה מחול הצדיקים כשיבא שם בן דוד לתקנו ואז יהיו הרשעים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' והאפר ההוא לא ידרכו בנעלים, כי אדמת קדש יהיה לה' צבאות אלהי ישראל".

29 ישעיה ל כו.

רבנו הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

הרב שלמה אבינר

א. איש רוח

מרב חרדת הקודש כלפי רבנו, נעסוק תחילה במה הוא לא היה. בהבנת ההעדר מבינים הרבה יותר מאשר כשמבינים את היש, כמבואר ב'מאמרי הראיה' (עמ' 468), וכן ב'מורה נבוכים' ביחס לתארי השלילה של ריבונו של עולם. רבנו הרב צבי יהודה לא היה איש מעשה, למרות שכך מציגים אותו בתקשורת השטחית שאינה מעריכה אדם אלא על פי העולם המעשי. רבנו היה איש רוח. כששאלו את מרן הרב ביחס לקניית אדמות בארץ ישראל, הוא ענה שהוא מסייע לאותו שואל לא בגלל שהוא רב אלא בגלל שהוא יהודי שרוצה לעזור, כי אין זה מתפקידם של רבנים לעסוק בעיני קרקעות, אלא להאהיב מחשבות, רגשות ורצונות שכתוצאה מהם יבואו אנשי המעשה ויעשו (איגרות הראי"ה איגרת תשכ"ו).

מעשה בפגישה בין ראשי הצבא לבין ראשי הישיבות ביחס לגיוס תלמידי ישיבות. מצד אחד של השולחן ישבו אלופי הצבא ומצד שני ישבו ראשי הישיבות. האלופים אמרו שצבא הוא פיקוח נפש של כלל ישראל, וראשי הישיבות אמרו שלימוד תורה זה פיקוח נפש רוחני של האומה ושהתורה מגינה ומצילה. רבנו ישב באותו צד שולחן של האלופים ולא בצד של ראשי הישיבות. הוא אמר: "אנחנו יושבים באותו צד של השולחן. כולנו מעוניינים בתקומת המדינה ולשם כך יש צורך באנשי משק ובאנשי נשק, אך לא פחות מכך באנשי אמונה ובאנשי רוח. אי אפשר שכולם ימלאו את כל התפקידים אלא איש איש את תפקידו". לאחר מכן רבנו אמר לתלמידים שדבריו ודברי ראשי הישיבות היו זהים אבל הוא ביטאם בשפה מובנת.

רבנו לא היה איש משק, נשק או ארגון. היתה תקופה בה נאלץ להיות אחראי על כספי הישיבה והוא היה שוכח המחאות בבגדים המיועדים לכביסה. יום אחד בא עשיר לישיבה ורבנו הסביר לו על הישיבה ודרכה. העשיר שאל אם צריכים משהו, רבנו ענה שלא, והמשיך להסביר על הגאולה. העשיר שאל שוב אם הם צריכים משהו, ורבנו ענה שלא. רבנו חשב שוב ואמר שיש סטנדר אחד שצריך תיקון, אך חוץ מזה לא צריך כלום...

רבנו לא היה איש מעשה, ולא הקים אף התנחלות אלא עסק במחשבות. מרן הרב מסביר שלא רק האנשים צריכים תיקון אלא גם עצם המחשבות צריכות תיקון (מאמרי הראיה עמ' 85). למשל אין זה די להחליף את ראש הממשלה, אלא צריך לשנות באומה את המחשבות המובילות אותו. המחשבות המקולקלות המשוטטות בחלל העולם הן הגורמות לאנשים לפעול מעשים מקולקלים. פעם שאלני עיתונאי ערב בבחירות מה יקרה בבחירות, ועניתי שלא הפוליטיקאים עושים את ההיסטוריה אלא אנשי אמונה ורוח הם הגורמים להתפשטות המחשבות הטהורות. כדי לשנות דברים גדולים אין זה די לשנות את פלוני או אלמוני, צריך לשנות את המחשבות שמסתובבות באומה, וזה תפקידם של אנשי אמונה.

יש טוענים שכדי לשנות את המציאות צריך לקבוע עובדות במציאות. השקפה זו נקראת מטריאליזם היסטורי. כך סברו מרקס ואנגלס, שהסדר הכלכלי קובע את הסדר החברתי, הארגוני, המחשבתי והדתי. לא האמונות קובעות אלא אך ורק המעשים המשנים את המציאות. אך התורה מלמדת את האידיאליזם ההיסטורי, שהמחשבות והאמונות הן שמשנות את סדרי החיים, האומות וההוויה כולה. כן סבר הגל, פילוסוף גוי. מאמרו של מרן הרב קוק 'למהלך האידיאות בישראל' נכתב לאור השאלה מה עתיד האומה. אין צורך להיות נביא כדי לדעת את העתיד הזה, ומרן הרב השיב שיש להבין מה הן האידיאות שפועלות באומה וממילא אפשר להבין מה יהיה בעתיד.

מסביב להסכמי קמפ דייויד הייתה הפגנה גדולה נגד ההתיישבות ביש"ע. מול רצון התלמידים להקים עתה התנחלויות, רבנו הגיב: "העם לא איתנו". תלמיד חכם אחד הציע שנקים התנחלויות וממילא העם יהיה איתנו. רבנו אפילו לא ענה לזה אלא הגיב בתנועת ביטול.

ב. תורה

רבנו לימד שכדי לשנות את המחשבות שבאומה צריך ללמוד תורה. לכן הקדיש את כל חייו ללמוד תורה בשקידה עצומה וללמדה.

מעשה ושאלוהו כמה פעמים סיים את הש"ס, הוא ענה בתמימות: "מאה ואחת פעמים". אך תשובה זו נאמרה מתוך ענווה, שהרי למד הרבה יותר מכך. הוא גם לימד בישיבה במשך שנים רבות. בנוסף לכך רבנו ערך את הכתבים של מרן הרב, מכיוון שללא עריכה אינם מובנים כראוי. לפעמים רבנו היה לומד כל הלילה ולא היה

שם לב שהגיע הבוקר, ואחרי כל זה היה מתפקד כרגיל במשך היום, מכיוון שלא היה משועבד לחומר.

מִרְן הרב מסביר את המשנה הראשונה במסכת אבות: "משה קיבל תורה מסיני תורה - הוראה יצאה לישראל", כלומר הדרכה מה לעשות, "לא חזון-לב", השקפת עולם בעלמא, "לא תכונה של התיצרות חזיונית", איננה נבואה לבדה, "לא התרגשות נפשית לא התורה של איזה מעמד או מעמדים נפשיים פרטיים או כלליים...", התורה איננה ביטוי נפשי של אנשים שונים. "כי-אם הוראה, תורה המורה את המציאות, המורה את החיים, המורה את הנשמה, המורה את הגויה, המורה את הפרט, המורה את הכלל, המורה את הדור, המורה את העולם, המורה דור דור המורה עולמי עולמים" (עולת ראייה ב, עמ' קנט). התורה קדמה לעולם, היא מעל העולם ואחרי העולם. היא מורה את הדרך לאומה בגלות וגם כשהיא קמה לתחייה. אכן רבנו היה לומד בשקידה תורה יומם ולילה.

ג. מידות

רבנו היה מוכן נפשית לתורה, והמוכנות הזו קדמה ללימוד עצמו. לפני שקיבלנו את התורה בסיני פרשנו שלושה ימים מענייני העולם הזה כדי להכין את עצמנו נפשית למעמד. ההכנות לתורה הן המידות הטובות ויראת השמים. לפעמים נודעים לנו דברים לא ישרים על תלמידי חכמים, שאנו, תלמידי רבנו, מתקשים להאמין. רבנו היה כל כך ישר ובעל מידות טובות, כל כך לא מעוניין בכבוד ובמעמד, שאיננו מצליחים להבין איך אפשר אחרת. כאשר אדם לומד תורה אך אין דיבורו בנחת עם הבריות, הוא מעליב ומדבר לשון הרע, אין משאו ומתנו באמונה, זהו חילול השם. אבל אם אדם לומד תורה ודיבורו בנחת עם הבריות ומשאו ומתנו באמונה, הוא מקדש שם שמים ברבים (רמב"ם, הלכות יסודי התורה פרק ה).

פעם היתה תערוכה על מִרְן הרב, רבנו לא ביקר בה, והסביר את הסיבה: "יראו שם את חכמתו של אבא הרב זכרונו לברכה ולא את יראת השמים שלו". לכן לא היה לו מה לחפש שם.

הוא מסר נפשו על מידות טובות, הוא הדגיש, הסביר וחינך להן, למרות שזה בא לכאורה על חשבון דברים אחרים. לפני התורה רבנו היה מלא ביראת שמים ובמידות טובות. כך הוא, תלמידיו ותלמידי תלמידיו.

ד. אמונה

אך ישנה עוד הקדמה לפני מידות טובות: אמונה בד'. לכן הרמב"ם הקדים לכתוב בתחילת משנה תורה על אמונה, הלכות יסודי התורה, ורק אחר כך על מידות טובות, הלכות דעות, ולאחר כל אלו כתב את הלכות תלמוד תורה. צריך ללמוד וללמד אמונה. מן הרב אמר שאין לערוך שינויים ומהפכות בישיבות אלא רק להוסיף שני דברים שנשכחו, סדר ונקיון ולימוד אמונה (אגרות). אין אלו דברים חדשים אלא דברים שבמשך הדורות נשכחו. שכחו ללמוד אמונה מרוב הסבל בגלות. שם דאגנו איך נחיה מחר ולא יהרגו אותנו פיסית ורוחנית ולכן לא היינו פנויים להעמיק בענייני אמונה. רבנו נהג לצטט שהגר"א מאוד חיבב את 'מסילת ישרים' ו'חובות לבבות', ובמקום שער היחוד והאמונה בספר 'חובות הלבבות', שעניינו מחקר שכלי, היה אומר ללמוד את ספר 'הכוזרי' שעיקרי אמונת ישראל ותורתו תלויים בו. מכאן אתה למד שתורה צריך ללמוד מתוך אמונה. מתוך אמונה יש יראת שמים ומידות טובות; ומתוך מידות טובות יש לימוד תורה; ומתוך לימוד תורה מתפשטות מחשבות, ומתוכן יש השפעה על המעשים.

ה. נשמת רבנו

אך לפני אמונה, מידות טובות, יראת שמים ולימוד תורה יש דבר קודם: נשמתו של רבנו. הרמח"ל ב'דעת תבונות' מסביר שרבנו של עולם נותן לאדם נשמה כדי למלא תפקיד מסוים בעולם ובעולמים. רעיון זה מאוד מחזק ומעודד אותנו, האנשים הקטנים, שלא נאמר מי אני ומה אני ומה כבר אני יכול לעשות. אדם צריך לדעת שהוא ייחודי, הוא אחד יחיד ומיוחד עם כוחות נשמה שאף אחד אחר לא קיבל ולא יקבל, מתוך מטרה שיבצע את תפקידו על פי כוחות נשמתו. מן הרב מסביר את תפילת יום כיפור "עד שלא נוצרתי איני כדאי", שלפני שהעולם היה צריך אותי לא נולדתי, וברגע שנוצר הצורך בי – נוצרתי. אך לצערי, "ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי", מכיוון שאיני עושה עבודתי נאמנה (עולת ראייה ב שנו).

וכן מסביר מן הרב שד' אדון כל הנשמות, יוצר הנשמות, ולאדם יש בחירה חופשית אם להיות נאמן לנשמתו (אגרות הראיה ב תקנה. הקדמה לאדר היקר). כל אדם חייב לומר שבשבילו נברא העולם, כי אם הוא חסר אז כל העולם חסר. אם במתן תורה היתה חסרה שפחה אחת, אי אפשר היה לתת את התורה. ודאי נשמת רבנו היתה נשמה מיוחדת מכל נשמות המין האנושי.

“אל תהי בז לכל אדם... שאין לך אדם שאין לו שעה” (אבות ד ז). מעשה באדם שהלך לאיבוד במדבר והיה על סף עילפון מרוב צמא עד שראה מרחוק מעיין. הוא רץ אל המעיין, החל לשתות ולפתע ראה צפרדע המסתכל עליו. הצפרדע פתח פיו ואמר: “אינך מברך שהכל?” ענה לו האדם: “כבר שלושה ימים לא שתיתי, ואני על סף מוות”. השיב הצפרדע: “אז התאפק עוד כמה שניות בשביל ברכה”. אמר האדם: “כל חיי בירכתי ורק בפעם הזו מרוב דחק לא בירכתי”. אמר הצפרדע: “כל חיך היו בשביל הפעם הזו. המעלה אינה לברך רק כשנוח אלא להתאפק כשקשה. אני נהפכתי לצפרדע בגלל שלא בירכתי שהכל כשהייתי מאוד צמא והתיקון שלי הוא שיעבור פה אדם ויברך” (כתר שם טוב על הבעל שם טוב).

ו. בחירי הצדיקים

“ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה” (ישעיה יב ג), ובתרגום יונתן: “ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא”. התרגום של “ותקבלון אולפן חדת” הוא שתקבלו לימוד חדש. זהו כמובן ישן שנשכח, חדש שגנוז בישן. על הפסוק: “אם שמוע תשמעו” (דברים יא יג), רש”י אומר: “אם שמוע בישן תשמעו בחדש”. גם המים החדשים שבעולם אינם באמת חדשים. האוקינוס מתאדה, מה שגורם ללחות לעלות ואז נושבת רוח מהים אל היבשה כתוצאה מהאוויר הלח שהוסיף להתאדות ודחף את האוויר הקיים. הרוח עולה כתוצאה מההרים עד שהופכת לעננים שנשברים וכך יורד גשם. הגשם נספג באדמה וזורם אל הים. נמצא שהמים נעים במחזוריות ואין מים חדשים בעולמנו. הלימוד החדש הזה הוא מים חדשים מתוך הישנים.

שאיבת המים נעשית בשמחה, “ושאבתם מים בששון”, קבלת הלימוד נעשית בששון. אם אדם אינו מקבל לימוד חדש הוא מתוסכל ועצבני, מכיוון שאיננו מבין למה הגאולה נעשית דווקא כך ולא כמו שהוא מדמיין שהייתה אמורה להיות. יש לדעת שאין לתכנן לריבונו של עולם איך לסדר את הגאולה. הרמב”ם כותב על הגאולה (הלכות מלכים יב ד): “וכל אלו הדברים וכיוצא בהם לא ידע אדם היאך יהיו עד שיהיו”. אך אדם הלומד ומתעמק, הינו שמח יומם ולילה, בראותו את האור הזורח על ציון.

את המים האלו צריך לשאוב מ”בחירי צדיקיא”. ישנם הרבה צדיקים וכולם קדושים, אך ישנם מדרגות בצדיקים, יש צדיקים מובחרים, בחירי הצדיקים. בשו”ת מהר”י

ברונא (ס' קצ) מובא מעשה באדם שנתבע כיוון שאמר על תלמידי חכמים "המבדיל בין קודש לחול". נפסק שאין זה ביזיון תורה, שהרי אלמנת רבי אלעזר ברבי שמעון אמרה לרבי לאחר שהציע לה נישואים: "כלי שנשתמש בו קודש ישתמש בו חול?" (בבא מציעא פד ב). רבי יהודה הנשיא, רבנו הקדוש, הוא חול לעומת רבי אלעזר ברבי שמעון! רבי שאלה מנין לה, הרי אינה יודעת ללמוד תורה, היא ענתה לו שאכן אינה יודעת ללמוד, אך היא מבינה במידות טובות. רבנו הרב צבי יהודה היה מנסח: "המבדיל בין קודש לקודש". גם מי שאיננו מבחירי צדיקיא הוא תלמיד חכם מכובד, אך יש מדרגות.

רבי שמעון בר יוחאי אומר: "ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הן אני ובני מהן אם מאה הם אני ובני מהן אם שנים הן אני ובני הן" (סוכה מה ב). לכאורה דברי רשב"י נראים מנוגדים לענווה? מתורץ בספר 'מוסר אביך' (עמ' מג) שחייבים לדעת שרשב"י ובנו אינם תלמידי חכמים רגילים. כך רבנו הרב צבי יהודה כותב (אור לנתיבתי עמ' כא): "מכל מקום אתעודד בפקודת קדשו, ואשר הואיל בהוד חסדו לעודדני, לפני הרבה שנים במאמרו של רשב"י ראיתי בני עליה וכו' אני ובני הן". מן הרב ורבנו היו מבחירי צדיקיא. יש מדרגות בין תלמידי חכמים. לא כל תלמיד חכם הוא רמב"ם, רש"י או ה'נודע ביהודה'.

ז. תחיית האומה

בחירי צדיקיא הוא התרגום של המילים "ממעני הישועה", מכיוון שצדיקים אלו מלמדים אותנו איך להושיע את האומה הישראלית. גאולת ישראל איננה נושא פשוט. שכחנו אותו אחרי אלפיים שנות גלות. שכחת הגאולה גורמת לשכחת הצבא והמדינה ולחוסר הבחנה בין אומה ליחידים, מכיוון שבגלות למדנו איך להתפתח רוחנית בתור יחידים ולא בתור אומה.

הנצי"ב מוולוז'ין מסביר שכבר המלך יאשיהו והנביא ירמיהו חזו שהבית יחרב, זמן רב לפני כן, ולכן העבירו לתלמידי חכמים הסבה מתלמידי חכמים של אומה לתלמידי חכמים של יחידים, כך שבחורבן, כשנחרבה האומה ונתרנו בתור יחידים, לא היינו כיתומים ואין אב (הקדמת קדמת עמק להעמק שאלה על שאילתות רב אחאי גאון). בדורנו צריך להעביר חזרה את תלמידי החכמים של פרטים לתלמידי חכמים של אומה. כמובן שצריך לבנות את הפרט, שהרי אי אפשר לבנות את האומה אלא על יסוד יחידים. אך אומה אינה אוסף של פרטים, כמו שפלוגה אינה אוסף חיילים הפועלים כל אחד לבד. כמו כן, הגוף אינו אוסף של איברים אלא גוף אורגני

המורכב מהרבה איברים, וגם התא הוא מולקולות שמאורגנות ביחסי גומלין.

האומה הישראלית, שהיא גוף אורגני אחד, קמה לתחייה. כמוכן שלא מרן הרב קוק הוא שהקים את האומה לתחייה, אלא ריבונו של עולם. האדם שהרים את דגל התחיה הלאומית הוא הרצל (אגרות). הוא האדריכל הלאומי-מעשי של האומה הקמה לתחייה. אך האדריכל הרוחני של האומה המתעוררת הוא מרן הרב קוק, זה היה תפקידו בעולם. רבנו הרב צבי יהודה הוא האדריכל של התחייה הרוחנית של המדינה. המדינה היא הביטוי המעשי של האומה הקמה לתחייה. מרן הרב ורבנו היו ענין אחד, אב ובונו, "אבן ישראל" (בראשית מט כד), אבן הוא שילוב של המילים אב ובן (תרגום אונקלוס במקום). האב דומה לגמרא של תחיית האומה והבן דומה לשולחן ערוך של תחיית המדינה, וכמוכן שאין בשו"ע אלא מה שבגמרא, רק שהשו"ע מסדר את המסקנות.

ח. התורה הגואלת

התאוריה הזו נקראת 'התורה הגואלת'. התורה היא המדע שמלמדנו איך להצליח את ההיסטוריה הטרומ-עולמית, העולמית והפוסט-עולמית. התורה מורה את המציאות ומורה דור דורים. התורה הגואלת היא המורה את העם הנגאל, עם עליותי, נפילותיו, אורותיו ומחשכיו. כמוכן שזה לימוד מסובך. רבנו מסביר שהתורה הגואלת מורכבת משלושה חלקים:

"תורה" - יש ללמוד תורה, את כל התורה על כל מקצועותיה.

"הגואלת" - הכוהן הגדול אמר שעכשיו גאולה, "וראה הכהן... וטיהר את הנגע" (ויקרא יג ג). הכוהן הגדול יודע שיש הרבה נגעים אך מתחת פני השטח הכל טהור. מרן הרב אומר: "האהבה הגדולה שאנחנו אוהבים את אומתנו, לא תסמא את עינינו מלבקר את כל מומיה. אבל הננו מוצאים את עצמיותה, גם אחרי הביקורת היותר חפשית, נקיה מכל מום. כולך יפה רעיתי ומום אין בך" (אורות ישראל ד ג). המומים של עם ישראל הם חיצוניים ולא פנימיים. יש אדם שהוא נראה טוב מבחוץ מכיוון שיש לו זקן, פיאות וציציות אך הוא רע מבפנים. יש אדם שהוא טוב מבפנים אך נראה רע מבחוץ. במאמרי מרן הרב בחוץ לארץ, הוא דן האם האור של הדור הוא מבפנים או מבחוץ. כשעלה ארצה הוא כתב את מאמר הדור, שהוא פסק אחרון שהדור הוא טוב מבפנים. הוא ראה מפה דברים שמחו"ל לא רואים כל כך טוב.

“התורה הגואלת” – היא אותה תורה, אך הפונה לדור הנגאל. היא מלמדת איך להצליח את הישועה (אור לנתיבתי עמ' רפ).

המחשבות שרבנו לימד מתהלכות באומה ונספגות על ידי יהודים מכל הזרמים, למרות שלא תמיד יודעים שהמחשבות האלו באות ממנו. מחשבות אלו הופכות לנחלה פנימית של האומה. “צדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים” (ברכות יח א) מכיוון שמחשבותיהם ספוגות בתוך חייהם של האנשים פנימה, גם בלי שהם יודעים זאת.

אנחנו נמשיך לבנות את ארצנו ולהיבנות בה במפלאות ד' גואל ישראל על עמו ועל ארצו. נמשיך ללמוד את דברי מן הרב ורבנו לאורך כל הדורות של התחייה עד הגאולה השלמה.

רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל

הרב יחזקאל גרינולד

א. פתיחה

בתקופתי בשיבת מרכז הרב' היה נהוג שתלמיד היה ישן בביתו של רבנו הרב צבי יהודה כדי לשמשו בקודש. הרב יוסף בדיחי זכה בשליחות זו ומאותו ערב שהרב יוסף בדיחי התחתן, אני הקטן והדל זכיתי לישון בביתו של הרב צבי יהודה ולהיות במחיצתו. בחודשים הראשונים ישנתי עם רבנו באותו חדר אך עם הזמן היה הדבר קשה לי. לא יכולתי להירדם בידיעה שניצב מולי ארון הקודש' - אדם קדוש ו'ענק', על כן ביקשתי רשות מרבנו לעבור לישון בחדר הסמוך, ולכך זכיתי למשך כמה שנים.

לרבנו היה פצע קטן ברגלו אך למרבה הצער פצעו התפתח ונעשה גדול וממאיר עד שהרופאים החליטו לכרות את רגלו בניתוח. במעמד לפני הניתוח הנוכחים עם רבנו היו: הרב צבי ישראל טאו, הרב יעקב לבנון, הרב חיים דרוקמן, הרב ולדמן, הרב שטיינר ואנכי הקטן והדל. כשרבנו שכב על מיטתו, ניגשו אליו שני תלמידים וביקשו את רשותו לערוך את חידושיו והערותיו על הש"ס ולצרפם אל ספרי אביו, מן הרב זצ"ל. רבנו ענה: "אני מתבייש". רבנו התבייש מהעובדה שרצו לשייך את דבריו לדברי מרן אביו הגדול!¹ רק אחרי שהפצירו בו בתחנונים הוא הסכים לכך. כיוצא בזה, אני הקטן והדל מתבייש על שאני מעיז לדבר על רבנו ועל מרן הרב זצ"ל, אך בעל כורחי מוכרח אני לדבר.

ב. הכרת האופי העצמי

מרן הרב מסביר שלא ניתן לאדם להכיר עד תום את טבעו ואת אופיו: "את האופי

1 "נקיטנא בהרמונתא בחרדה ובבושה בשפולי גלימא דאמו"ר הרב זצ"ל לאיצטרופי הערות אלו" (פתיחת רבנו להערותיו על ספרי מרן הרב. שו"ת משפט כהן עמ' שסג, שו"ת עזרת כהן עמ' תג, שו"ת עמ' תלא). "בהרמנא בחרדה ובבושה נקיטנא לאצטרופי בשיפולי גלימא דמרן אמו"ר הרב זצ"ל" (פתיחת רבנו להערותיו על סדר התפילה, עולת ראייה ב עמ' שצז).

העצמי אי אפשר לשום אדם לדעת, אפילו של עצמו, וקל וחומר של זולתו, לא של יחיד, וקל וחומר של אומה².

אין אדם בעולם שמסוגל להגדיר לעצמו ולאחרים מהו באמת האופי שלו. רק באופן תיאורטי כל אדם מכיר את עצמו ואת צביונו, אבל לאמתו של דבר כל אדם אינו יכול להכיר אלא אפס קצה של מהותו הפנימית משום שנשמתו היא חלק אלוקים ממעל,³ ועל כן היא אין סופית⁴ כשם שהקב"ה הוא אין סופי. ההכרה שיש לאדם ביחס לעצמו אינה אלא אוסף ידיעות מהעבר ומההווה. האדם מודע למה שהוא חווה במשך כל ימי חייו ועל פי ידיעה זו, ועל פי הדרך שהוריו וסביבתו החברתית מגדירים אותו, הוא משער מי הוא ומה הוא. אבל מצד האמת, תוכן נשמתו נובע ממקור שנמצא מעל העולם ונסובותיו. כל החוויות שבעולם לא יוכלו לבטא אפילו במעט את אוצרות החיים הגנוזים בתוך כל נשמה ישראלית. מה שהאדם מגלה על עצמו אינו אלא טיפה מן הים ולכן לעולם הוא לא יוכל להכיר את אופיו בהכרה שלמה. ואם האדם בעצמו אינו יכול להכיר באופן שלם את כל אישיותו, כל שכן אין הוא יכול להכיר באופן שלם את נפש חברו. אמרו חז"ל: "אין אדם יודע מה בליבו של חברו"⁵. הרב מוסיף שאם אדם אינו מסוגל להכיר את עצמו וגם לא את זולתו, קל וחומר שאין בכוחו להכיר את האופי של האומה.

"אנו הולכים סביב להמרכז של הידיעה, עסוקים אנו בהשערות ובאומדנות, לכוון על פי המעשים הגלויים, שגם נסתרים ברובם ממנו, ובייחוד סיבותיהם המסובכות, ועל פי תעודות כאלו מדברים אנו על דבר אופי מיוחד ונשמה מובדלה."

כשאנו עוסקים בהכרת האופי שלנו אין בכוחנו אלא לגשש מסביבו בלי לגעת במרכז האופי. אפילו את הנטיות הבוערות בקרבנו שנדמה לנו שאנו מכירים לגמרי, גם אותן אנו מכירים על פי סימנים חיצוניים בלבד.

"מוכרחים אנו להחליט שידעתנו בזה תלויה היא על בלימה, והמשפוט לאלהים הוא."

2 אורות הקודש ג עמ' קיט.

3 איוב לא ב.

4 "האיש הישראלי מחיב להאמין, שְׁנֶשְׁמָה אֱלֹהִית שְׂרוּיָה בְּקַרְבּוֹ, שְׁעֲצָמוֹתוֹ כְּלָהּ הִיא אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה, וְאוֹת מִן הַתּוֹרָה הִיא עוֹלָם מְלֵא, הַהוֹלֵךְ וּמִתְנַבֵּה לְאִין שְׁעוֹר; כִּי אֶפְלוּ לְהִתְפַּשְׁטוֹת הַרוּחָנִית שֶׁל גִּגְרָה חוֹל אֶחָד גַּם כֵּן אֵין מְדָה וְקֶצֶב, וְלֹא יִכִּילוּ שְׁנוֹת הָאָדָם לְבָאֵר אֶת כָּל הַמּוֹן הַחֲקִים הַמִּיֻּסְדִים בְּחֻקָּהּ וּמְשֻׁלְבִים בְּדַעֲהָ וּבְבוֹרָה נִרְצָה שְׁבְּקַרְבּוֹ" (אורות התורה יא ב).

5 פסחים נד ב.

רק ריבונו של עולם יודע את האופי של כל יחיד ושל כל אומה.

אכן, היחיד שמכיר את רבנו הרב צבי יהודה עבאמת' הוא ריבונו של עולם. על כן כשאנו מדברים על הזולת, וקל וחומר כשאנו מדברים על תלמידי חכמים – ובייחוד על ענקים בדורנו כמו רבנו הרב צבי יהודה ומרן הרב זצ"ל, עלינו להיות בעלי ענווה. עלינו לדעת שלעולם לא נדע מהו באמת תוארם השלם של אופי חייהם הנאדרים בקודש. רק מתוך ענווה גדולה, חיל ורעדה, נוכל לנסות להיפגש מעט עם אישיותו של רבנו, בידיעה שכל מה שנבין הוא כטיפה מנשמתו האין-סופית.

ג. שני סוגי תלמידי חכמים

יש שני סוגים של תלמידי חכמים: יש תלמיד חכם שבמפגש הראשון עימו מתרשמים מגדלותו הרוחנית – במידות ובתורה, אך ככל שמתקרבים אליו יותר מגלים גם חסרונות שגורמים תחושת אכזבה. ויש תלמיד חכם מסוג אחר, שבפגישה הראשונה עימו מתרשמים שהוא יהודי פשוט אך ככל שמתקרבים אליו יותר מגלים שהוא ענק. למה הדבר דומה? למטפס הרים הצופה אל עבר הר גבוה וְשֵׁם לַעֲצֵמוֹ מִטְרָה לִטְפֵס עָלָיו, אך לאחר שהצליח במאמץ רב להגיע לראש הפסגה רואה הוא שאין זה כי אם תחילת ההר ומעליו יש פסגה נוספת, ולאחר מאמץ נוסף טיפס והגיע לראש הפסגה הנוספת, אך שוב מגלה הוא שההר ממשיך להמריא לשחקים. כך היתה פגישתי עם רבנו הרב צבי יהודה. ככל שהתקרבותי אליו יותר נחשפו לי רבדים גדולים יותר באישיותו הרחבה – גדלות של מידות, תורה ויראת שמים.

ד. רבנו הקדוש

כותב רבנו הרב צבי יהודה על אביו, מרן הרב זצ"ל, בחוברת "נפש הראיה": "השורות האלה כדלהלן אינן באות לספר שבחים על אאמו"ר מרן הרב זצ"ל. לא הייתי מרהיב עַז לְכך. מי ימלל ומי ישמיע... באות הן לתאר, בראשית דברים, את קצות דרכיו ועיקר מְהֻלְכוֹ בְּקִדְשׁ, כדי לקבעם ולהזכירם לנו, להתבונן בהם וללמוד מהם, ללכת בהם ולהשתמש בהם, למחשבה ולמעשה, ככל האפשר, לכל אחד כפי ערכו וכוחותיו. ויהיו לאותות ולמופתים לדרך אשר ילך בה ולמעשה אשר

יעשה ישראל⁶.

כשניגש רבנו לתאר את נפש אביו, מרן הרב, אין הוא כותב שבחים, מעשי מופתים וכדומה, כי אם מתאר הוא את **'קצות דרכיו ועיקר מהלכו בקדש'**. עלינו להיפגש עם **קדושתו** של הרב ומתוך כך להתבונן בדרכיו ולהתאמץ ללכת בהם, כל אחד לפי מדרגתו.

כהמשך לחוברת "נפש הראיה" רבנו הרב צבי יהודה רשם תיאורים לדמותו של אביו בחוברת "לשלשה באלול". בראשית דבריו מסביר רבנו שכשבאים לתאר את נפש מרן הרב יש לציין בעיקר את קדושתו ולא את גאונותו בתורה: **"לדרישת רבים ושלמים רשמתי בזה - כהמשך לחוברת 'נפש הראיה' בהכללת תיאורה - מספר קווים מובלטים בפרטיותם של קצות דרכי אאמו"ר מרן הרב זצ"ל ואפני מהלכו בקודש, האישי והציבורי. לא כתבתי תיאורים ופירוטים של הגאונות וכו' - רק בפתחת השורות הראשונות, כדי להבליט ולקבוע את תוכן קדושת התורה ושלמותה שהיא היסוד לכל דרך הקודש המתגלה ומתפרט אחר כך"**.

בחוברת שכל עניינה לתאר את נפש מרן הרב, לא מופיעים תיאורים על כוח הפלפול והגאונות הלמדנית של מרן הרב, אם כי יש תיאורים רבים כאלה. בחוברת זו רבנו מבקש למקד את מבטנו ולהבליט דווקא את קדושתו של מרן הרב, את דבקו השלמה בתורה ואת יראת השמים שלו, כפי שמרן הרב אמר בעצמו אל תלמידיו: **"עד שאתם מסתכלים בי על החכמה, הסתכלו בי על יראת השמים"**⁸. מרן הרב ראה שיש אנשים שמתבוננים על דבריו ועל הנהגותיו, ועל כן ביקש מהם שלא להתמקד בגדלותו בתורה, בדרכיו, במעשיו או בהנהגה כזו או אחרת, אלא יש לרדת לשורש העניין - **ציווה עליהם להתבונן ביראת השמים שבו, בקדושה שבו**. מעשיו ודרכיו הקדושים של אדם נובעים מתוך אישיותו. מתוך שאדם הוא קדוש ממילא מעשיו קדושים.

העיד הרב איסר זלמן מלצר על מרן הרב, שמראה פניו היה של: **"יהודי כזה שאין לו רגע שלא בקדושה"**⁹. מרן הרב לא היה במדרגת הקדושה מפעם לפעם, לתקופה קצרה או מוגבלת - אלא היה ניכר שחייו היו **תמיד** במדרגת הקדושה. מרן הרב

6 נפש הראיה עמ' ג. פורסם על ידי רבנו ביום השנה הראשון לעלותו של מרן הרב זצ"ל בדבר ד' לגניז מרומים.

7 לשלושה באלול עמ' כט.

8 לשלושה באלול עמ' מט.

9 שם עמ' קא.

זכה להיות במדרגה עליונה מאד, שרק יחידים זוכים לה – מדרגה של “בְּכָל-דְּרָכָיךָ דְּעָהוּ”¹⁰ מתוך שהרב היה דבק במדרגה זו במלוא אישיותו ממילא מחשבותיו, דיבוריו, הנהגותיו ומעשיו היו בדרך הקודש.¹¹

מִן הֶרֶב לֹא זָכָה בַּמְדֻרָגָה זוּ מִן הַהִפְקָר, אֲלֵא עֵמַל וְהִתְיַיֵּגַע כְּדִי לַקְנוֹתָהּ, כְּפִי שֶׁהֵעִיד עַל עֲצֻמוֹ בְּאִיגָרַת שֶׁכָּתַב לְרַב”ז: “הַדֶּרֶךְ שֶׁאֵינִי הוֹלֵךְ עֲלֶיהָ בְּעִבּוֹדַת ד’ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, יִדַע אֲדוֹנִי, שֶׁהִרְבָּה עֵמַלְתִּי עֲלֶיהָ, בְּדַמִּי בְּבִשְׂרִי בְּמוֹח-עֲצֻמוֹתֵי, וּבְכָל כְּחוֹתֵי, עַד שֶׁהֵאִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּרַחֲמָיו אֶת עֵינַי לְעֵמּוֹד עֲלֶיהָ... דֶּרֶךְ-הַקּוֹדֵשׁ יִקְרָא לָהּ”¹².

וּזְדַאי מִן הֶרֶב הִיא קְדוּשַׁת מִבְטָן וּמְלִידָה וְזָכָה לְנִשְׁמָה עֲלִיוֹנָה עַד לְמֵאֵד כְּפִי שֶׁהֵעִיד עַל כֶּךָ רַבְּנוּ הֶרֶב צְבִי יְהוּדָה,¹³ אֲךָ יַחַד עִם זֶה הֶרֶב עֵמַל וִיגַע כְּדִי לְחִשּׁוֹף וּלְשַׁכְּלֵל קְדוּשָׁה זוּ, כְּדִבְרֵי הַחֲסִיד הַרְמַח”ל: “עֵנִיין הַקְּדוּשָׁה כְּפּוֹל הוּא, דְּהֵיִינוּ: תְּחִילְתוֹ עֲבוּדָה וְסוֹפּוֹ גְמוּל, תְּחִילְתוֹ הַשְׁתַּדְלוֹת וְסוֹפּוֹ מִתְנָה. וְהֵיִינוּ: שֶׁתְּחִילְתוֹ הוּא מֵה שֶׁהֵאִדַם מִקְדָּשׁ עֲצֻמוֹ, וְסוֹפּוֹ מֵה שֶׁמִּקְדָּשִׁים אוֹתוֹ”¹⁴. מִן הֶרֶב עֵמַל רַבּוֹת עַד שֶׁהֵעִיר ד’ אֶת עֵינָיו לְלַכֵּת בְּדֶרֶךְ הַקּוֹדֵשׁ. מִתּוֹךְ עֵמַלוֹ וְעִבּוֹדוֹת זָכָה לְמִתְנָה מִן הַשָּׁמַיִם¹⁵ – לְהוֹצִיא אֶת הַקְּדוּשָׁה שֶׁהֵיִתָּה גְנוּזָה בּוֹ מֵהַכּוֹחַ אֶל הַפּוֹעַל. מִן הֶרֶב זָכָה לְהִיּוֹת בַּמְדֻרָגָה

10 משלי ג ו. “ודע, כי זאת המדרגה היא מדרגה עליונה מאד וקשה, ולא ישיגה אלא מעט, ואחרי הרגל גדול מאד. וכשתזדמן מציאות אדם שזה עניינו – לא אומר שהוא למטה מן הנביאים, רצוני לומר: שהוא ינהיג כוחות נפשו כולם, וישים תכליתם ד’ יתעלה לבד, ולא יעשה מעשה גדול ולא קטן, ולא ידבר מלה, אלא אם זה המעשה או זה הדיבור יביאו אל מעלה, או אל מה שיביא למעלה, והוא יחשוב ויתבונן בכל מעשה ותנועה, ויראה המביא הוא אל התכלית ההיא או אינו מביא, ואז יעשהו... וכבר רזו הנביאים עליהם השלום גם כן על זה הענין, ואמרו: ‘בכל דרכי דעהו’...” (שמונה פרקים לרמב”ם פרק ה).

11 כן פותח רבנו הרב צבי יהודה את ספרו ‘אור לנתיבתי’: ‘ברוך ד’, שויתי ד’ לנגדי תמיד...” (אור לנתיבתי עמ’ כא). אין אלה דברים בעלמא אלא מתוך שרבנו היה במדרגה זו – של שויתי ד’ לנגדי תמיד – הוא כתב את כתביו. כיוצא בזה ניתן לומר על רבנו הגדול הרמב”ם, מתוך שהיה במדרגה של ‘בכל דרכי דעהו’ הוא לימד וחינך לך, כפי שכותב מִן הֶרֶב: “ואמר (הרמב”ם): בכל דרכי דעהו...וכל מעשיך יהיו לשם שמים... אלה הדברים אינם דברים של ספרות, שאדם מביע על ידם איזה ציור, אשר גם אם הוא נשגב מאוד יוכל להיות רק גלוי זמני שציירה אותו רוחו לשעה, כאן יש מסירת החיים, עצמיות הנפש של האדם, שהוא מוסר לנו את מהות עצמותו. זהו הרמב”ם וזה כוחו הנפלא, כוחו לאלוהי, אשר אהבו ואשר ידעו ואשר עבדו באמת בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. ומכוחה של אהבה תמימה ומושלמת זאת הופיעו כל הגדולות והנפלאות אשר האיר על ידם את מחשבתו באישיותו הכבירה ובספרותו העומדת לנס עולם” (מאמרי הראיה עמ’ 117).

12 אגרות הראיה ב עמ’ קצו.

13 שמעתי את הרב צבי יהודה שהתבטא פעם: “פלא על אבא הרב זצ”ל שהיה קדוש מרחם והכיר את סיבוכי הדור”. כשרבנו אמר מילים אלו, הוא בכה (עיין בספר גדול שימושה עמ’ קיד סעיף א).

14 מסילת ישרים פרק כו.

15 “ברוך ד’ אשר עשה לי את הנפש הזאת, לא מחכמתי, ולא בצדקתי, כי אם ברוב רחמיו וחסדיו שאין להם קץ ותכלית...” (אגרות הראיה ב עמ’ קפט). “...כי מתנת חנם חניי בו ד’ מאוצרו הטוב, שנאמר עליו וחונתי את אשר אחו, וכמו שדרשו חז”ל, אע”פ שאינו כדאי, ומה גדלו חסדי ד’” (אגרות הראיה ג עמ’ רב).

הקדושה, וממילא זכה לעמוד על 'דרך הקודש', שלאורה הדריך את הפרט ואת הכלל.

כיוצא בזה כותב הרב במקום אחר: "והרבה הרבה מאד יגעתי באנחתי עד שהעיר הקב"ה את רוחי ויכוון את לבבי ללכת בתומי בדרך-הקודש הזאת, לקדש שם-שמים, ולחבב את התורה ולומדיה על הבריות, ולקרב רבים לתורה, ולהרבות עז ואומץ להתישבות עם-ד' על אדמת-קדשו"¹⁶.

הרב מעיד על עצמו שיע 'הרבה הרבה מאד' עד שזכה שד' העיר עיניו ללכת בדרך הקודש, ובזכות הליכתו בדרך הקודש זכה לקרב את עם ישראל לתורה הקדושה ולארץ הקודש.

חותנו של מרן הרב, האדר"ת, העיד עליו בפני קהל נוכחים בעיר פוניוויז, שהוא איש קדוש וראוי להנהיג את הציבור ולהנחותם בדרך הקודש: "אף על פי שהוא ידוע לאיש קדוש, בכל זאת הוא מוכשר גם להנהגת הרבנות יותר ממה שאני הייתי ראוי לכך כשקבלתם אותי"¹⁷.

ישנם אנשי קודש שמסתגרים בתוך ד' אמותיהם ואינם מסוגלים להיות מנהיגי ציבור. מתוך אצילותם וקדושתם אין בכוחם להיות במגע עם חיי הציבור התוססים. אך מרן הרב מידה אחרת הייתה בו. אף על פי שהיה איש קדוש ואציל נפש, היה מוכשר גם להיות מנהיג ציבור. מתוך שהיה הרב דבק כל כך בקדושה היה בכוחו לא רק להתוות את חייו לאורה אלא אף להנחילה הלאה לציבור ולאומה.

מסופר על אלישע הנביא שהיה איש קדוש: "וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל-שׁוֹנִים וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחַזֵּק-בּוֹ לְאָכַל-לֶחֶם וַיְהִי מִדֵּי עֲבָרוֹ יִסֵּר שְׂמָהּ לְאָכַל-לֶחֶם. וַתֹּאמֶר אֶל-אִישָׁהּ הִנֵּה-נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ הוּא עִבְרָ עָלֵינוּ תְּמִיד"¹⁸. ויש לשאול: כיצד ידעה האישה השונמית שאלישע היה איש קדוש? בעניין זה מצאנו בחז"ל הגדרה מדויקת: "רב ושמואל, חד אמר שלא ראתה זבוב עובר על שולחנו, וחד אמר סדין של פשתן הציעה לו ולא ראתה קרי עליו"¹⁹.

מבאר מרן הרב שהגמרא מציינת שתי מדרגות של קדושה אשר באדם: "הקדושה

16 אגרות הראיה ב עמ' רפג.

17 לשלושה באלול עמ' לג.

18 מלכים ב, ד ח-ט.

19 ברכות יב.

ענינה להתרומם מעל לתאות המורגשות, באופן שלא יפעלו על האדם כלל, ואף בהיותו עסוק בהם לא ימשיכו לבבו כלל להיות נוטה אחריהם. וזאת היא הקדושה במובנה האחד שהיא התעלות טבעית, שלפי הטבע בשעה שהאדם מתעסק במורגשות, הוא נמשך אחריהם ברב או במעט, ומי שכבר הגיע למעלה רמה, ששכלו שליט עליו תמיד גם בעת התעוררות ההרגשות, הוא קדוש באמת²⁰.

אדם קדוש אמנם עוסק בענייני עולם הזה אך הוא אינו נמשך אחריהם, אלא בעזרת כוח השכל והמחשבה מתעלה הוא מעל נטיותיו הטבעיות. מעלה זו הייתה ניכרת באלישע הנביא שלא היה נראה זבוב – המסמל את יצר הרע – עובר על שולחנו, המורה על כך שגם בעת אכילתו לא פעלה על נפשו הרגשת האכילה הגופנית.

“ויש עוד מעלה, שהאדם אם כבר הפך טבעו לטוב כולו, אז אין צריך כל כך לשמירה שכלית, ועצם חומרו נמשך אל הטוב ולא יגוררו רע.”

מאותם צדיקים שזכו למעלת הקדושה יש כאלה שהגיעו למדרגה נוספת, עליונה יותר – שנעשו קדושים בטבעם עד שגם ללא השפעת השכל עומדים הם בטהרתם ובקדושתם. האישה השונמית הבחינה שאלישע הנביא הגיע אף למעלה זו, באשר הכירה שגם בעת התגברות החומריות, בעת השינה, לא ידע רע. אלישע הנביא היה **‘איש אלקים קדוש’** אשר גם בהיות עזרת השכל בל עמו נעמד הוא בקדושתו – דבר שמעיד על גדולת נפשו הטהורה.

כיוצא בזה, רבנו הרב צבי יהודה העיד על עצמו שמעולם לא ראה טומאת קרי. רבנו היה **‘איש קדוש’**, ומתוך כך חניך לקדושה.

וכך הספיד מו"ר הרב צבי ישראל טאו את רבנו בעת הלווייתו: **“אָבִי אָבִי רָכַב יִשְׂרָאֵל וּפְרָשָׁיו. רַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ, הוּא לִימַד מֵהוּ זֶה קְדוּשָׁה, גְּבוּרָה שֶׁל קְדוּשָׁה, קְדוּשַׁת עַם, קְדוּשָׁה שֶׁל זְקִיפַת קוֹמָה מַלְכוּתִית”**²¹.

רבנו הרב צבי יהודה, מתוך שהיה קדוש, לימד בלי סוף מה זו קדושה: **“חז”ל מגדירים: ‘קדוש לעולם קיים’**.²² קדושה אינה ביטול מציאות או שלילתה,

20 עין איה ברכות פרק א סימן קמח.

21 חוברת ‘רבנו זצ”ל עמ’ 6. ארבעה הספידו את רבנו: הרב שלמה גורן זצ”ל, הרב עובדיה יוסף זצ”ל, הרב שאול ישראלי זצ”ל ומו”ר הרב צבי ישראל טאו שליט”א.

22 שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ’ 181. “יש להבין שקדושה אינה חולשה או מסכנת... הקדושה היא אמיתת

אדרבה, גבורת מציאות ושלמות מציאות היותר גדולה²³. רבנו לימד ללא הרף על מדרגת הקדושה ושעם ישראל הוא עם קדוש. רבנו ביאר שעם ישראל מצוה להיות קדוש מפני שקיימת הבטחה וברכה אלוקית שהוא יהיה קדוש. הקדושה שייכת לטבע העצמי של ישראל: "לגבי 'קדשים תהיו': אתם מחוייבים ומצווים להיות קדושים - 'והתקדשתם והייתם קדשים' - ונמשכים מזה הרבה פרטים. אבל לא פחות מזה, זו ברכה. אני מבקש מכם ש'קדשים תהיו' ואני גם מחליט ש'קדשים תהיו' - הביטוי הלשוני 'קדשים תהיו' כולל שני המובנים האלה: חיוב וציווי וגם החלטה וברכה. יש כאן יותר מסתם מצוה, יש כאן קביעת טבע ומציאות, כפי שאנו מכריזים שלוש פעמים ביום: 'וקדושים בכל יום יהללוק סלה'²⁴."

היעד של עם ישראל הוא להיות קדושים.²⁵ רבנו לימד שיהודי צריך להגיע לקדושה מתוך עמל של תורה ועבודת מידות. רבנו היה מדגיש: "תורה מביאה לידי זהירות... מביאה לידי קדושה"²⁶. כן במובן הלאומי, מתוך יציאת מצרים ומתן תורה עם ישראל זכה להגיע ליעד - לבנות את המשכן שהוא 'בית קדושה': "מתוך יציאת מצרים ומתן תורה נמשך המצב של 'ושכנתי בתוכם', שהוא מציאות עובדתית הקיימת

המציאות, אמיתיות המציאות... על-פי-רוב אנשים רגילים להבין, מתוך הסתכלות שטחית, שהחול הוא המציאות הממשית מפני שהוא נתפס על-ידי החושים. אך לא זו האמת. אמנם החול הוא גם-כן קצת מציאות, חלק מהמציאות, מעין מציאות, אבל חז"ל מדגישים: 'קדוש לעולם קיים'. תכלית הקיימות והמציאות הוא הגדר של הקדושה. גם לחול יש מציאות אבל הקודש הוא המציאות שבמציאות - יסוד המציאות" (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 216). "בכל דבר יש מדרגות. אצל האדם המדרגה הראשונה היא צדקות. כל יהודי צריך להיות צדיק. זהו המינימום: שלמות בתורה ומצוות. מעליה עומדת מדרגת החסיד, העושה לפניו משורת הדין. ומעל הכל מופיעה הקדושה. מה היא ההגדרה של קדושה? יש אנשים החושבים שקדושה פירושה כפיפות קומה וחולשה. זו הסתכלות שטחית ומוטעית... קדושה אינה כפיפת ראש ומיעוט מציאות. במסכת סנהדרין יש הגדרה מיוחדת: 'קדוש לעולם קיים' קדושה אינה מיעוט קיימת, אדרבה להיפך, קיימת גדולה ואדירה, שיא הקיום והקביעות" (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 225). "קדושה היא שיא המעלה ושיא הגדלות של ישראל. ישראל נקראים רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים, ענוים, מאמינים, נביאים, ומעל כל זה הם נקראים קדושים. קדושה היא מדרגת מציאות, שלא כמחשבת הגויים והאפיקורסים שאדם קדוש הוא אדם מסכן ופגום. בענין זה יש הגדרה יסודית של חז"ל: 'קדוש לעולם קיים'. קיימות - זאת מציאות. קדושה אינה ביטול וחולשת מציאות, אלא אדרבה שכלול מציאות, נצח ותוקף מציאות, גדלות ואמיתיות מציאות" (שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ' 238).

23 סנהדרין צב א.

24 שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ' 181. "קדשים תהיו זו מצוה והבטחה גם יחד. אתם מוכרחים להיות קדושים ואתם תהיו קדושים, מתוך 'קדוש אני ד' מקדשכם'..." (שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ' 238).

25 "אמר רבי פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיזות, נקיזות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה..." (עבודה זרה כ ב. מסילת ישרים בהקדמה).

26 לנתיבות ישראל ב עמ' רב.

לעולם. 'ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזב את עמי ישראל' לעולם. השראת השכינה היא המסקנה של יציאת מצרים ומתן תורה, והיא עצם קדושת ישראל לכל הדורות. 'ועשו לי מקדש' – מובנו שיש אחיזה לשכינה בתחתונים ב-'בית קדושה', כלשון רש"י²⁷.

רבנו הרב צבי יהודה לימד איך להביא את מדינת ישראל למדרגת 'בית קדושה'. רבנו לא רק לימד מה זו קדושה בחייו של היחיד ובמובן המופשט אלא חינך לחיי קדושה בתוך מציאות של עם, מדינה, צבא וכדומה. הוא לימד מה זה קדושה במובן הכללי, הלאומי-הממלכתי. רבנו לימד שנשמת מדינת ישראל משתוקקת לבניית בית המקדש: **"עם השאיפה לבניין בית המקדש יצאה והתגלתה תנועת ישוב ארץ ישראל וחייבת ציון שלנו"**²⁸.

במפגש הראשון שלי עם הרב צבי יהודה הוא לימד אותי מה זה קדושה. בשבת הראשונה שלי בישיבת 'מרכז הרב' הלכתי לסעוד סעודה שלישית עם רבנו, כמנהג התלמידים בישיבה. התיישבתי ליד הרב צבי יהודה והשתדלתי להקשיב לדברי תורה היוצאים מפיו הקדוש. רבנו דיבר וענה על שאלות במשך שעה או שעתיים, ולאחר מכן התקיימה תפילת ערבית בביתו, הבדלה והשיחה הקבועה של מוצאי שבת. השיחה במוצאי שבת התמשכה בדרך כלל למשך כמה שעות. התיישבתי כל השיחה ליד רבנו, ולמרות הקושי התאמצתי מאד להבין כל מילה. לאחר שרבנו סיים את השיחה הוא שאל אותי: "אתה תלמיד חדש בישיבה?" עניתי: "כן". שאל רבנו: "היכן למדת לפני שהגעת לכאן?" סיפרתי שלמדתי לפני-כן בישיבת אור-עציון אצל הרב חיים דרוקמן. רבנו שמח מאד וחזר ואמר בניגון מספר פעמים: "רַב חיים... רַב חיים!" לאחר מכן הוא התעניין בלימודי בישיבה: "מה למדת בישיבת אור-עציון?" כשסיפרתי לרבנו שלמדתי מסכת גיטין הוא קרן מאושר ושמח מאד והחל לדבר על התוספות בתחילת המסכת העוסק בקדושתה של ערי ארץ ישראל וגדריהם.²⁹ התוספות מסבירים באריכות שהעיר עֵכּו חציה בארץ-ישראל וחציה בחוץ-לארץ. רבנו סיפר את מה שמובא בתוספות על רבי אבא שהיה מנשק את הסלעים של העיר עכו, ודייק שרבי אבא לא נישק את העפר של עכו אלא דווקא את הסלעים, היות והסלעים אין בהם תועלת כל כך כמו העפר, וזה עשה כדי לבטא את חיבתו לקדושה העצמית של הארץ, לא חיבה לשם התועלת היוצאת

27 שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ' 39.

28 לנתיבות ישראל א עמ' יד.

29 גיטין ב א תוס' ד"ה ואשקלון כדרום.

ממנה.³⁰ לאחר מכן רבנו הסביר שכעת שהגעתי ללמוד בישיבה, עלי רק ללמוד תורה ולשכוח מכל העולם.³¹

אכן, במפגש הראשון שלי עם רבנו, הוא לימד אותי מה זה קדושה – קדושה עצמית של ארץ ישראל, ובנוסף הדריך אותי שהדרך להגיע לקדושה היא אך ורק באמצעות עמל ושקידה בתורה.

ה. מרן הרב והרב צבי יהודה – נשמה אחת

הקרבה והיחס ששרר בין נשמותיהם של רבנו הרב צבי יהודה ומרן הרב זצ"ל היה נדיר וקשה לתאר. רבנו התייחס אל אביו כאל גאון הקודש'. בחיל וברעדה הסכים רבנו לרשום רעיונותיו על שאריות פנקסי אביו, על פי פקודת אביו: **"אחרי הגזת ארון הקודש, והסתלק מאתנו אורו הטהור של מרן אבא הרב, הרני כפרת משכבו זצ"ל ובזכותו יגן עלינו אמן, ראיתי ונתון אל לבי להתאמץ סוף סוף, לקיים מפעם לפעם, מה שצוני, בהערות ותביעות זירוזו הקדושות, כמה פעמים, לפני כמה שנים, לרשום כתוב בספר חדושי דברי תורה, בהלכה ואגדה, והגיוני דעה, המזדמנים לי בעזרת ד"**³²

רבינו דימה את אביו ל'ארון הקודש'. דימוי זה מופיע כבר בגמרא המספרת על פטירת רבי יהודה הנשיא – 'רבנו הקדוש'. מובאים בגמרא דברי ההספד שנאמרו

30 "בסוף מסכת כתובות יש כמה עניינים של חיבת ארץ-ישראל. בהתחלת מסכת גיטין התוספות מסבירים באריכות שעכו חציה בארץ-ישראל וחציה בחוץ-לארץ, ובסוף כתובות מסופר: 'רבי אבא מנשק כיפי דעכו', 'רבי חייא בר גמדה מיגנדר בעפרה', מתגלגל בעפר. רבי אבא, לא רק משתחוה אלא מנשק את הארץ. נחמד! מתוק! התחבקות! אבל למה דווקא את הסלעים ולא את העפר? אלא שהעפר מגדל פירות, בהם אפשר לקיים מצוות התלויות בארץ, למשל תרומות ומעשרות. אבל רבי אבא היה מנשק את האבנים שאינן מגדלות פירות ואין בהן קיום מצוות, אלא משום קדושתה העצמית של הארץ. הגמרא מסיימת: 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו'. רש"י שם לא מובן, הוא מעתיק את הפסוק בלי הסבר נוסף. אלא שכל זה מפורש בפסוק. החצי הראשון הוא: 'כי רצו עבדיך את אבניה', אבנים שאין מגדלות פירות ואין תרומות ומעשרות וקיום מצוות, ורבי אבא היה מנשק כיפי דעכו, לא בשביל המצוות, אלא מצד עצם הארץ, עצם סגולת קדושתה. החצי השני של הפסוק הוא: 'ואת עפרה יחוננו', באמצעות העפר כבר אפשר לקיים מצוות" (שיחות הרב צבי יהודה ארץ ישראל עמ' 36).

31 בהזדמנות אחרת נוכחתי בסעודה שלישית עם הרב צבי יהודה ובחור אחד שאל את רבנו האם צריך לקרוא עיתון כדי להיות "מחובר לכלל ישראל". ענה רבנו שעליו ללמוד תורה ולא לקרוא עיתון. שוב שאל הבחור: "אבל אנחנו צריכים לדעת מה קורא בכלל ישראל?" ענה רבנו: "כשתהיה כלל ישראל אז תסתכל בעיתון". השייכות לכלל ישראל צריכה להופיע מתוך תורה, וע"ע בהרחבה בספר 'אשר בחר בנו מכל העמים' עמ' קז במאמר "לאומיות מתוך תורה".

32 אור לנתיבתי עמ' כא.

בהלווייתו של רבי יהודה הנשיא: "אראלים ומצוקים אחזו בארון הקדש נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקדש"³³. המספיד מתאר מאבק שהתקיים בין מלאכי מעלה - "אראלים" לבין הצדיקים שבדור - "מצוקי ארץ"³⁴ על נשמתו של רבנו הקדוש - רבי יהודה הנשיא. האראלים אחזו ב'ארון הקודש' מצד זה ואילו המצוקים אחזו בו מצד זה, ולבסוף נצחו האראלים את המצוקים ולקחו את נשמתו של רבנו הקדוש - 'נשבה ארון הקודש'. כיוצא בזה התייחס רבנו הרב צבי יהודה אל אביו - 'נגנז ארון הקודש'³⁵.

רבנו מצד עצמו היה חש בושה בכתיבת חידושיו ורעיונותיו בתוך פנקסי אביו, אמנם עשה זאת אך ורק מתוך מילוי פקודת אביו,³⁶ והבהיר שלא העיז לעשות כן בקביעות: **"לשם זה הריני לוקח לי פנקס זה, הנשאר מעזבון ירושתו, שהיה מוכן לכתיבת דברי קדשו, ובעוונותינו הרבים לא זכינו להמלאו, וכמה פעמים אמר לי לרשום דברי בדפים שנשארו חלקים בפנקסאות כתיבותיו ולהעתיק מכתבי אגרותי בתוך פנקסי העתקות אגרותיו הקדושות, ולא העזתי לעשות כן בקביעות"**.

לרבנו היה פינקס של מרן הרב שלא זכינו למילוי והיה רושם בו חידושים שהזדמנו לו. בסוף ימיו פנקס זה היה מונח בתוך מעילו תמיד וכשהיה ישן הניחו תחת הכרית.

רבנו רשם את חידושיו בפנקסי אביו, על אף שחשב שהם פשוטים ולא חשובים, מכל מקום עשה זאת מתוך רצון למלא את פקודת אביו: **"ועתה אקוה בעזרת ד' לרשום בזה, כמה דאפשר, ממה שיזדמן לי, מתוך למוד וקריאה או מתוך מחשבה והרגשה. ואף על פי שיהיו דברים פשוטים ולא חשובים, מכל מקום**

33 כתובות קד א. ועיין עוד מדבר שור עמ' שלב.

34 רש"י שם. "מצוקי ארץ - עמודי ארץ... והם הצדיקים, כי בזכותם מתקיים התבל" (רד"ק שמואל א, ב ח).

35 "ועתה באחרית ימינו, אחרי הגנו והעלות ארון ד', התורה והעדות, של הכהן הגדול מרא דארעא דישראל, שליחא דרחמנא..." (לנתיבות ישראל ב עמ' קלו). "אחרי העלות כהנו הגדול של עם ד'... במלאת השנה החמישית לגניזת ארון קדשנו..." (פתח דבר יאיר, פתיחת רבנו לאורות התורה). "...לקץ שנתיים ימים לגניזת ארון הקודש בהלקח אדונו מעל ראשו והעלותו בדבר ד' למרומים..." (שבת הארץ עמ' ז, פתיחת רבנו למהדורה השלישית).

36 "מה מאד אשמח אם תמצא עת להעלות על ספר את כל הגיוני לבבך בין מה שהנך מחדש לעצמך, בין מה שאתה מתעורר בעת הלימוד עם המקשיבים לדבריך, וכשיקבץ איזה קונטרס מזה תשמחני בהם בדברים נאמרים על הסדר" (אגרות הראיה ב עמ' רצא). "לדרישת רבים וחשובים, הסכמתי לקבץ את המאמרים האלה ולפרסמם יחד, בהתאם לציווי של אדוני אבי מורי ורבי הרב זצ"ל - אשר ראשיתם הופיעו בפיקודו..." (פתיחת רבנו לספר לתניבות ישראל א). "בלימודי אלה נזדמנו לי ב' כמה הערות... ומהן רשמתי לי לזכרון למילוי פקודת קדשו" (צמח צבי עמ' פט). "העתק מכתבי, שכתבתי מכבר... למלא בזה במקצת את פקודת קדשו דמרון אבא לכתוב מה מחידושי תורותי" (שם עמ' קעג).

אתעודד בפקודת קדשו...".

רבנו החשיב את חידושיו כ'דברים פשוטים'. מן הרב מסביר שלפעמים המחשבות הפשוטות הן הכי עמוקות: "הוגי דיעות צריכים להרגיל עצמם להוציא מן הכח אל הפועל, בין בדיבור בין בכתיבה, מחשבות פשוטות. ולפעמים דוקא על ידן יבוטאו החידושים היותר נשגבים"³⁷. רבנו הרב צבי יהודה מוסיף שבדורתו בפרט יש לאחוז בהסברים פשוטים ולא בשיטת הפלפול: "...אל לנו, בפרט בימינו אלה, לדחוק את דברנו יותר מדי אל הפסוקים וכן מאמרי חז"ל, נסתפק נא באלה הפסוקים והמאמרים שבהם הם נמצאים באמת, והסוד היותר מרום ונסתר הוא מתאים באמת בתוך תוכו עם הפשט הפשוט, ההגיוני... ולכן מחו תמיד בצדק כל גדולי הדורות ענקי הרוח נגד הפלפול הנהוג, הנוטה מדרך הפשט הישר וסותרו"³⁸. דורנו צמא לשמוע דברים גדולים אך לפי הדרך הישר והפשוט, ללא פילפולים מסובכים. בדורנו יש תביעה פנימית שהדברים הגדולים והעמוקים יופיעו בחיים בריאים ופשוטים. אכן, חידושי רבנו היו עמוקים מאד אך גם פשוטים מאד.³⁹

"...ואשר הואיל בהוד חסדו לעודדני, לפני הרבה שנים במאמרו של רשב"י ראיתי בני עליה וכו' אני ובני הן...".

יש מאמר חז"ל שמרן הרב היה אומר לרב צבי יהודה לפני הרבה שנים, ומאמר זה עודדו למלא את פקודת אביו לרשום בתוך פנקסיו: "אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי - ראיתי בני עלייה והן מועטין, אם אלף הן, אני ובני מהן, אם מאה הן, אני ובני מהן, אם שנים הן, אני ובני הן"⁴⁰. רבי שמעון בר יוחאי מבחין בכך שיש מעט אנשים בדור שהם 'בני עלייה' - אנשים הראויים לקבל את פני השכינה.⁴¹ מה שבטוח הוא שרשב"י ובנו שייכים לאותם בני עלייה, ואם יש רק שני בני עלייה בדור, מוכרח להיות שהם רשב"י ובנו. כך התייחס מן הרב לעצמו ולבנו הרב צבי יהודה - 'אם שנים הן, אני ובני הן'. בדורנו יש מעט 'בני עלייה' היודעים לקרוא את 'אותיות ההיסטוריה',⁴² לראות עין בעין בשוב ד' שיבת ציון, להתבונן בתהליכי

37 שמונה קבצים ג רפ.

38 צמח צבי עמ' כא-כב.

39 "כל מה שהאמת היא יותר גבוהה היא יותר פשוטה" (אורות הקודש א עמ' ד). ועיין עוד שמונה קבצים ב ז.

40 סוכה מה ב.

41 עיין רש"י שם.

42 עיין אגרות הראיה ב עמ' שלד.

הגאולה ולהדריך את הדור מתוך תורה איך לעמוד על רגליו.⁴³ דברי רשב"י אלה, שנאמרו לרבנו על ידי אביו, עודדוהו לכתוב את חידושו, מתוך הבנת ערך שליחותו בדור של תחייה. רבנו הבחין בעובדה שרק הוא ואביו מוכשרים ללמד את הדור 'התורה הגואלת'.⁴⁴

"...ואחר כך במאמר חז"ל כיון שהגיע בנו של אדם לכתפו הרי הוא כאחיו, ובדברי המדרש רבה שלא לעשות עצמו טפלה, כאלה שעשו עצמם כך."

יש עוד מאמר חז"ל שהיה מרן הרב אומר לבנו בעניין זה. חז"ל מדייקים שיעקב אבינו קרא לבניו 'אחים': "ויאמר יעקב לאָחיו לקטו אָבְנִים וַיִּקְחוּ אָבְנִים וַיַּעֲשׂוּ-גָל וַיֵּאָכְלוּ שָׁם עַל-הַגָּל... וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאָחָיו לְאָכַל-לֶחֶם וַיֵּאָכְלוּ לֶחֶם וַיְלִינוּ בָּהָר"⁴⁵. מהפסוק משמע שהיו כמה אחים ליעקב והדבר תמוה שהרי היה לו רק אח אחד - עשיו? חז"ל עונים במדרש: "אלא אלו בניו שהוא קורא אותן בלשון הקודש - 'אחיו'... אמר ר' יודן לבש אדם לבושו של אביו הרי הוא כיוצא בו"⁴⁶. כלומר, פעמים שהבן הולך בדרכו של אביו והרי הוא כיוצא בו - "כלומר שהולך בדרכיו ובמידותיו הרי הוא כיוצא בו ולכן נקראו בצדק 'אחים' כלומר מדובקים ודומים"⁴⁷. מרן הרב מוסר לבנו שהוא כיוצא בו - הולך בדרכיו ובמידותיו, ועל כן עליו לרשום את חידושו בתוך פנקסיו.

מסיים רבנו בתפילה: "ואיחל שיהיו הדברים ראויים אף על פי כן להצטרף, להתעלות להתברר ולהשתלם, ואפשר שיוכלו להביא תועלת אולי גם לעצמי ואולי גם לאחרים ליחידים או לרבים לפרטים או לכלל."

מרן הרב היה סומך את שתי ידיו על בנו הרב צבי יהודה, וביקש ממנו לערוך את כתביו וכן זירז בדברי ציוויו האחרונים.⁴⁸ מרן הרב העריך את הרב צבי יהודה עד

43 עיין סנהדרין לח ב. "ממעמקי הגניזה של הנשמה נקח את האור אשר יחיה את העם גלו, להעמידו על רגליו" (עיין אורות עמ' סא). "יקום ישןאל על הגליו, יתרום בגבורה בארץ חמדתו, יביע את אמרת נבואתו ממקור חיי נשמתו, יקין לתחיה את גרעיני החיים האלהיים הנרדמים בלב כל אדם וכל חי..." (אורות עמ' צט).

44 "ייחוד ענינו האלהי ושליחותו ההיסטורית, במערכת דורותינו הכללי-ישראלית, של האי כהנא רבא וקדישא אאמ"ר הרב זצוק"ל... מסתכם ומתבטא הוא בכך: התורה הגואלת..." (אור לנתיבתי עמ' פ).
45 בראשית לא מו-נד.
46 בראשית רבה עד יג.
47 פירוש העין יוסף שם.

48 עיין לשלושה באלול עמ' נו. וע"ע בהקדמת רבנו לאורות התשובה למהדורה השנייה שהעיד על מרן הרב:

למאוד, עד שלא רצה להדפיס את ספרו 'ראש מילין' ללא הסכמתו: "שלום לך בני יקירי מחמדי שליט"א... באלו הימים הסכמתי להדפיס איזה קונטרס קטן, שרשמתי בו רעיונות שיריים רזיים בסמך על דבר תכונת האותיות, התגין, הנקודות והטעמים... אמנם בעניי רשמתי רק הרגשות שיריות, כאור היוצא בין החרסים, ובפרט בהיותנו יושבים בארץ מאפליה, עד אשר יחון ד' ויאיר לנו להביאנו ברחמיו אל נאות קדשו. וחשבתי להודיעך מזה רק אחרי ההדפסה, כי אולי לא היית מסכים שאדפיס בלא סידור ותיקון, ולעבור על דעתך היקרה לי מאד יהיה קשה לי..."⁴⁹. מרן הרב התייחס אל רבנו כאל אחיו, וביטל את עצמו בפניו. וכן הרב צבי יהודה ביטל עצמו בפני אביו.⁵⁰

כיוצא בזה התבטא מרן הרב במקום אחר: "הנני משתוקק לכתוב לך בארוכה, יקירי ואהובי, אבל פיזור נפשי על כמה סעיפים וחיובים, שונים ומשונים זה מזה, ימנע אותי לעת עתה מעבודה מסודרת"⁵¹.

מרן הרב התכתב עם הרב בנימין מנשה ליון, אך מרוב עיסוקיו הרבים פעמים לא הספיק לכתוב ולענות לו כראוי.

"וברוך ד' שאני יכול לצאת ידי חובתי כמעט במכתבו של בני שיחיה, אשר הוא, תודה לאל, הוא כמעט האחד עמי המתרגל לעמוד על דעתי ולהקשיב את שיח נשמתי. נפשו ברוך ד' טהורה היא ועדינה, והוא מבוסס ברוך ד' בהמון רעיונות טובים ומאירים, שיהיו בעזרת ד' לברכה לו ולעולם".

הרב צבי יהודה היה כמעט היחיד שהבין את נפשו של מרן הרב, ועל כן מסר מרן הרב לרב בנימין מנשה ליון שהמכתב שכתב לו בנו, הרב צבי יהודה, הוא כמעט כמו המכתב שהוא בעצמו היה כותב. מרן הרב לא כינה אף אדם "תלמידי" אלא רק "ידידי".⁵² היחיד שהרב סמך עליו שמבין את משנתו באמת היה בנו יחידו, הרב צבי יהודה.

"בשעותיו האחרונות ציווה לעסוק בסידור כתבי קדשו והכנתם להוצאתם לאור בעזרת ד'".

49 אגרות הראיה ג עמ' עד. ועיין עוד שם עמ' לד: "ההנך מציין לפעמים בהרשימות שתחת ידך, ומה תמצא בהן?"

50 "והנני בנו עבדו הנכנע ונורעד ומתעודד בשמע זיו קדשו... לנוראות תוחלתי ולהט צמאוני להתרומם ולהתעודד ולהאור בזיו פני אדונו לחיות טהר שיא דבריו והסתופפות טוב קרבת מקום קדשו..." (אור לנתיבתי עמ' שכה).

51 אגרות הראיה א עמ' קכא.

52 לשלושה באלול עמ' מה.

אכן, מרן הרב והרב צבי יהודה הם נשמה אחת, כפי שנאמר בדברי ההספד של מו"ר הרב צבי ישראל טאו בהלווייתו של רבנו: "ידע כל ישראל שהיום הרב ז"ל נפטר, לא בתרצ"ה, אלא היום. היום בשעות אלה, ברגעים אלה ממש, הם נפגשים הזיווג הקדוש של נשמות האב והבן ליחודא שלים של קודשא בריך הוא ושכינתיה לברך את עמו ונחלתו. הזיווג הקדוש של האב והבן פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה..."⁵³.

מרן הרב והרב צבי יהודה, נשמות האב והבן, הם נשמה אחת, מזווגים יחד. כל עוד רבנו הרב צבי יהודה היה חי, היה נראה כאילו מרן הרב היה חי, כפי שהתבטא משה על תלמידו יהושע בן-נון. משה רבנו אמר לבני ישראל לפני מותו: "כִּי יִדְעֹתִי אֶחְרִי מוֹתִי כִּי-הִשְׁחַתְתָּ תִּשְׁחַתּוּן וְסַרְתָּם מִן-הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם..."⁵⁴. מקשה רש"י על אתר: "והרי כל ימות יהושע לא השחיתו" מדוע משה אומר שאחרי מותו בני ישראל ישחיתו הרי באמת לא השחיתו עד לאחר מותו של יהושע? עונה רש"י: "מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו, כל זמן שיהושע חי, היה נראה למשה כאילו הוא חי".

מרן הרב כתב על פתק: "הנני ממנה בזה, את בני הרב צבי יהודה הכהן קוק, להיות בא-כחי בכל עניני הישיבה הגדולה, העולמית, המרכזית שלנו, בין במצב הרוחני שלה, בין במצב החמרי שלה, וידו כידי, ופיו כפי, ועשיתו כעשיתי, וכל הרשאה וביאת-כח אחרת שיצאו ממני עד הזמן דלמטה הם בטלים. וביאת-כח זו קיימת בכל תוקף ועז. ולאות אמת וצדק באתי על החתום, י"ג כסלו תרפ"ח פעה"ק ירושלים. אברהם יצחק הכהן קוק"⁵⁵.

מלבד מה שמרן הרב מינה את רבנו לערוך ולהוציא לאור את כתביו, מינה להיות ראש הישיבה המרכזית העולמית - ישיבת 'מרכז הרב'. מרן הרב רצה שתורתו תמשיך להופיע על ידי בנו יחידו הרב צבי יהודה.

1. שליחי דרחמנא

יש להכיר בשליחות המיוחדת של מרן הרב קוק ושל רבנו הרב צבי יהודה בדורנו.

53 חוברת 'רבנו זצ"ל' עמ' 6.

54 דברים לא כט.

55 אור לנתיבתי עמ' שעז.

יש שליחים מיוחדים לתקופות מעבר בעם ישראל. בסוף תקופת הבית השני, סמוך ליציאת עם ישראל לגלות הארוכה, עמד רבי יוחנן בן זכאי ולימד את אנשי כנסת הגדולה איך להעביר את תורת ארץ ישראל לתורת הגלות - איך להעביר את תורת הכלל לתורת הפרט, כפי שמסביר הרב צבי ישראל טאו: "תקופת סוף ימי 'בית שני' הייתה מעין תקופת מעבר בין מלכות ישראל והשרידים שנותרו ממנה, לבין תקופת הגלות. הבנת דרכם של חז"ל בתקופה זו חיונית מאוד גם להדרכת דורנו. בתקופת המעבר שבסוף ימי הבית השני שקדו חז"ל על חיזוק התורה ברובד הפרט. רבן יוחנן בן זכאי ושאר התנאים באותה תקופה ידעו ברוח קודשם שבאותה העת נדרש לבצר את עבודת ד' האישית הפרטית, מפני שהאומה עומדת להיכנס למציאות חדשה, בה אין חיי אומה כלליים. בשליחותם האלוקית וברוח הקודש אשר עליהם העבירו חכמינו אל רשות הפרט גם יסודות השייכים אל הכלל"⁵⁶.

רבן יוחנן בן זכאי חי כאשר נשבר חוטר המלוכה בישראל, כאשר הרוח הלאומית הכללית הלכה ודעכה, והציל את האומה בזה שהעמיד עולה של תורה המורה את הדרך גם לחיי הפרט שניכרים יותר בתקופת הגלות.⁵⁷ בתקופת בית שני, לקראת החורבן, ביקש רבן יוחנן בן זכאי את "יבנה וחכמיה"⁵⁸. הקמת התורה ביבנה הייתה "בעת הותרת הרצועה... שנתרופף הקשר הכללי של כללות האומה להתפרט לפרטים חלוקים..."⁵⁹. יבנה היה המקום שרבן יוחנן בן זכאי בחר לבסס את רוח האומה: "מקום הצלת והמשכת עבודת רוחנו ופעולת חייו הנפלאה, אחרי הריסות מעמדנו הלאומי הממשי..."⁶⁰. רבן יוחנן בן זכאי שתל את הגרעינים הראשונים של 'תורת הפרט' בעיר יבנה כהכנה לגלות, ואילו אנו בדורנו, באמצעות הקמת הרבנות הראשית לישראל בארץ ישראל, שותלים את הגרעינים הראשונים של 'תורת הכלל', כפי שמבאר מן הרב: "אנחנו נקראים עכשיו לבנות את בניין האומה. לנטוע נטיעת חיים שתישא פירות לחיי עמנו לדורות, אין אנו צריכים להתייחס למפעלנו כאל מפעל שיש בידינו לכוננו בצורה מסוימת וגמורה. אלא כאל מפעל שאנו יכולים להתחיל את שתילת הגרעין שלו. באופן שנוכל לקוות שיתפתח במשך הזמן. יבנה היה המקום אשר בו הציל רבן יוחנן בן זכאי

56 שיעורים בפנקס מ"א עמ' יד.

57 עיין בהרחבה עין איה ברכות פרק ד סימן לד.

58 גיטין נו ב.

59 עין איה שבת פרק ב סימן רמט.

60 צמח צבי עמ' ר.

את נשמת האומה. אשר בה נטע כרם ד' (חז"ל אמרו 'בכרם ביבנה') עכשיו
אנו באים לנטוע כרם ד' בירושלים... כדי שיצמחו לנו נצרים שעל ידיהם יוכלו
הדורות הבאים לנטוע את הכרם...⁶¹

אכן, רבי יוחנן בן זכאי לימד איך להעביר את תורת ארץ ישראל לתורת הגלות -
איך להעביר את תורת הכלל לתורת הפרט, ולעומת זאת, בדורנו, מרן הרב זצ"ל
והרב צבי יהודה היו שליחים אלוקים שידעו להעלות את תורת הגלות לתורת
ארץ ישראל - תורת הפרט לתורת הכלל.⁶²

את עניין השליחות אנו למדים מיוסף הצדיק. יוסף אמר לאחיו לאחר שגילו
שהוא משנה למלך פרעה: "וְעַתָּה אֶל-תַּעֲצְבוּ וְאֶל-יַחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי-מִכְרַתְּם אֶתִּי
הֲנֵה כִּי לְמַחְיָה שְׁלַחְנִי אֶלְקִים לְפָנֵיכֶם"⁶³. כיוצא בזה כותב מרן הרב על שליחותו
בדור של גאולה: "אנכי הנני עושה את שלי, ידעתי כִּי לְמַחְיָה שְׁלַחְנִי ד' אל אדמת
הקודש..."⁶⁴. רבנו הרב צבי יהודה מכנה את מרן הרב: "נשיא אלוהים לְמַחְיָה
ולפליטה בתוך מאפל השעה ומחשכיה, לרוממות אורה וכוננות פנימית"⁶⁵. מרן
הרב היה: "שליחא דרחמנא להודעת החיבה היתרה של הבנים למקום וכלי
החמדה שניתן להם"⁶⁶. רבינו היה מסכם שליחות זו בשתי מילים:⁶⁷ "ייחוד עניינו
האלהי ושליחותו ההיסטורית, במערכת דורותינו הכללי-ישראלית, של הא
כהנא רבא וקדישא אדוני אבי מורי ורבי הרב זכר צדיק וקדוש לברכה... מסתכם
ומתבטא הוא בכך: 'התורה הגואלת'... וכך הולך ומתגלה כהלכה ומתרומם
ונשמע, מתוך אותן מעלות הקודש, קולה של התורה הגואלת. קולו של הכהן
איש-החסד (מרן הרב), של 'תְּמִינַן וְאוֹרֵינַן לְאִישׁ חֲסִידָנַן',⁶⁸ 'שלוחא דרחמנא
ודשמיא ושלוחא דידן',⁶⁹ אשר יורה משפטין ליעקב ותורתך לישראל. תורת

61 מאמרי הראיה עמ' 455.

62 "וכבר אמר הריקאנטי, שכל מה שאפשר להעלות למעלה... תעלהו ואל תורידהו, ועיקר ההעלאה הוא - מן
הפרטיות אל הכלליות" (צמח צבי עמ' כא).

63 בראשית מה ה.

64 אגרות הראיה א עמ' פט.

65 צמח צבי עמ' קמז.

66 לנתיבות ישראל ב עמ' קלו.

67 אור לנתיבותי עמ' רפב.

68 דברים לג ח.

69 יש מחלוקת בחז"ל האם הכהנים הם שליחים של הקב"ה או שליחים של האומה (עיין יומא יט ב) כאן
רבנו הרב צבי יהודה כלל את שני הדעות יחד. "כוח החיים הכבירים של האומה עושה אותה לחטיבה
אחת, שההרגשה הרוחנית עוברת מהחלק הפנימי היותר רווחי שלה אל יתר חלקי האומה. עבודת

מִן הַרְבֵּה הַיָּה "עֲמוּד הַתּוֹרָה" בַּעַת הַזֹּאת.⁷⁰ בְּדוֹרוֹנוֹ שִׁזְכִּינוּ לְהַגְשֵׁמַת מִצְוֹת יְרוּשָׁתָנוּ וְסִידוֹר יְשִׁיבָתָנוּ בְּאַרְצָנוּ, הַחַיּוּב לְלַמּוֹד אֶת תּוֹרַת מִן הַרְבֵּה קוֹק הוּא "כְּפֹל וּמְכֹפֵל".⁷¹ וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה כָּתַב רַבְּנוּ בַּפְּתִיחַת סִפְרוֹ בִּיחֹס לְכַתְּבֵינוּ: "יֵשׁ בְּהֵם עֵינָיִן, עֵרֶךְ וְצוֹרֵךְ גַּם עֵתָה וְלִימִים הַבָּאִים עֲלֵינוּ לְטוֹבָה בַּעֲזַרַת ד' יִתְבָּרֵךְ..."⁷².

בְּדוֹרוֹנוֹ זָכִינוּ שַׁעַם יִשְׂרָאֵל בְּתוֹר עִם נַעֲשֵׂה כְּלָלִי-לְאֹמִי,⁷³ וְכָל יַחִיד בִּישְׂרָאֵל הִגֵּר בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל זֹכָה ל'נִשְׁמָה כְּלָלִית',⁷⁴ לִכֵּן מִמִּילָא יֵשׁ צוֹרֵךְ לְבַרְר אֶת אֹור ד' מִתּוֹךְ שְׁלָמוֹת הַתּוֹרָה הַחוֹשֶׁפֶת מִבֶּט כְּלָלִי.

מִתּוֹךְ מִבֶּט כְּלָלִי זֶה צָרִיךְ לַגְשֵׁת לְלִימוּד תּוֹרָה בְּפוּעֵל. מִסְבִּיר רַבְּנוּ הַרְבֵּה צָבִי יְהוּדָה שֶׁכֵּךְ צָרִיךְ לְלַמּוֹד אֶת פְּרָשׁוֹת הַתּוֹרָה: "יִשְׁנֵם פְּרָשָׁנִים רַבִּים עַל הַתּוֹרָה, אֲבָל עִם כָּל זֶה וּמַעַל כָּל זֶה, יֵשׁ מְקוֹם לְבִירוֹר כְּלָלִי לְאַמְתָּה שֶׁל תּוֹרָה"⁷⁵.

זָכִינוּ לְהַרְבֵּה פִירוּשִׁים עַל הַתּוֹרָה אֲךָ כִּמְעַט כּוֹלֵם נוֹעֵדוּ לְבַרְר אֶת מוֹבָן הַפְּסוּקִים. עֵינָיִנִם הִיָּה לְבַרְר רַעִיּוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּפִסּוּק מִסוּיִם אֹו בְּפִרְק מִסוּיִם אֹו לְכָל הַיּוֹתֵר בְּפִרְשָׁה מִסוּיִמַת, אֲךָ בְּדֶרֶךְ כְּלָל לֹא עִסְקוּ בְּרַעִיוֹנוֹת כְּלָלִיִּים וּמַהֲלָכִים

הַכְּהוֹנָה וְהַלוּוִיָּה בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, בְּכָל רוֹם הַקֹּדֶשׁ שֶׁלָּהּ, הוֹלַכְתָּ הִיא וּפּוּעֵלָתָּ, בְּרוּחַ שֶׁל הַשְּׁתַּתְּפוֹת חַיָּה מְלָאָה, עַל כָּל הַכָּלָל כּוֹלוֹ. וְהַדְּבָקוֹת הָאֱלֹהִית, הַטְּהָרָה וְהַקְּדוּשָׁה... הוֹלְכִים וּמְפַכִּים בְּכָל נֶפֶשׁ, בְּכָל רוּחַ וְנִשְׁמָה, מְפַרְטִיָּה שֶׁל הָאֹמָה, עַל יְדֵי עֲבוּדַת הַקֹּדֶשׁ, שֶׁל כְּהֵנִיָּה, בַּחֲרִיָּה, שְׁלוּחִיָּה, בְּאֵי כוּחָהּ, שְׁלוּחֵי דִּיּוֹן וְשְׁלוּחֵי דְרַחְמָנָא גַּם יַחַד, וְיִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה חֵיל בְּגֵאוֹן ד' אֱלֹהֵינוּ" (עוֹלַת רֵאִיָּה אַ עֵמ' קִיח). "מְבוֹאֵר בְּתוֹס' יוֹמָא יֵט, שְׁעִירְקָם דְּכֵהֵנִי שְׁלוּחֵי דְרַחְמָנָא הֵם וְיֵשׁ לְהֵם גַּם צַד שֶׁל שְׁלוּחֵי דִּיּוֹן, אֲלֵא שְׁהוּא עֵינִין שְׁבַכּוֹת, שְׁבַתּוֹךְ פְּנִימִיּוֹת הַנֶּפֶשׁ, וְאִינוּ מְגִיעֵי לְהַכְרִיעַ בְּפַעַל לְגַבֵּי הָאָ דְאַנָּן לֹא מְצִינָן לְמִיעֵבַד, יֵשׁ לְזֶה הַמִּשְׁךְ שֶׁל יְסוּד הַכְּהוֹנָה שְׁבַכָּל יִשְׂרָאֵל. וְעֵינִין הַעֲרוֹת לְדַעַת כֵּהֵן לְסִימָן קִפְז עֵמ' תֵּנַב אוֹת ג'". (הַעֲרַת רַבֵּינוּ עוֹלַת רֵאִיָּה עֵמ' תַּעֲט).

70 לְנִתְיָבוֹת יִשְׂרָאֵל בַּ עֵמ' קִצְד.

71 לְנִתְיָבוֹת יִשְׂרָאֵל אַ עֵמ' רַכ.

72 פְּתִיחַת רַבְּנוּ לְסִפְר לְנִתְיָבוֹת יִשְׂרָאֵל א.

73 "בְּתַקּוּפַת מְאַתָּנוּ זֹאת, שֶׁל 'קִץ הַמְּגוּלָּה'... הוֹלַכְתָּ וּמַתְּגַלָּה, מִתְּבַלְטַת וּמִשְׁתַּכְּלָלַת, יוֹתֵר וְיוֹתֵר צוֹרַת הָעַם שְׁלָנוּ... בְּתוֹדַעַתָּנוּ הָאִישִׁית וְהַחֲבֵרַתִּית..." (לְנִתְיָבוֹת יִשְׂרָאֵל אַ עֵמ' עַט). הַמְּעַבֵּר בֵּין הַגְּלוּת לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל אִינוּ רַק מְעַבֵּר גְּאוֹרָאֲפִי כִּי אִם מְעַבֵּר תּוֹדַעַתִּי, מִתּוֹדַעַתָּה שֶׁל חַיֵּי הַפֶּרֶט לְתוֹדַעַתָּה שֶׁל חַיֵּי צִיבוֹר (לְנִתְיָבוֹת יִשְׂרָאֵל בַּ עֵמ' קַע-קַע). עֵינִין בְּהַרְחָבָה לְקַמֵּן בְּמֵאֲמֵר יְתוּרָה מִתּוֹךְ לְאֹמִיּוֹת' סַעִיף א). "הַחִידוּשׁ הַגְּדוֹל שֶׁנִּתְחַדַּשׁ בְּדוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים... הוּא שְׁנוּלַד בְּלֵב הַהִמּוֹנִים רְצוֹן חַיִּים טַבְּעִי עַז לְחַיּוֹת כַּעַם, כְּמִדִּינָה, לְהַתְּמַסֵּר לְתַחִיַּת עִם יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצוֹ - שְׁבָה וְחֹזֵרָה אֲלֵינוּ הַתּוֹדַעַתָּה הַלְּאֹמִיָּת, תּוֹדַעַתָּה הַמּוֹלַדַת וְתוֹדַעַתָּה הָאַרְץ..." (לְאֹמֹנַת עֵתָנוּ גַּ עֵמ' רַמָּג).

74 חֲסַד לְאַבְרָהָם לְרַבֵּי אַבְרָהָם אֲזוּלָאִי, מַעִינָן גַּ נְהַר יֵב.

75 שִׁיחוֹת הַרְבֵּה צָבִי יְהוּדָה בְּרֵאשִׁית עֵמ' 18.

כלליים. אך דרכו של רבנו הרב צבי יהודה הייתה ייחודית. רבנו התרכז במהלך הכללי שבתורה ומתוך כך התבררו ממילא גם הבנות בהירות בפשטי הפסוקים. היחס היותר אִמְתִי לפרשות התורה המכוון לאִמְתָה של תורה, בא מתוך בירור הרעיונות היותר כלליים שבתורה.

”כל הפירושים, בין קדומים בין אחרונים, עוסקים בפרטי הדברים. עם כל חרדת הקודש כלפי הסבר פרטי תורה על-ידי הראשונים, ש לי ח ו ת נ ו ה מ י ו ח ד ת ו זכותנו המיוחדת היא בירור הדברים והתגלותם לאור ‘תורת ד’ תמימה’ ושלמה”.

כמובן, כל רבותינו המפרשים הכירו היטב במעלתה האלוקית הכללית של התורה, אבל מתוך מבט זה הם עסקו דווקא בפרטים, בפירושי המילים והתוכן של כל פסוק בפני עצמו, לפי מדרגת הדור. אכן, יש לנו חרדת קודש כלפי כל הפירושים של הראשונים והאחרונים שפירשו את פסוקי התורה, אך יחד עם זה יש להכיר בשליחות המיוחדת של מרן הרב קוק זצ”ל ושל רבנו הרב צבי יהודה בדורנו.

”כל הפירושים הינם אמתיים, אבל על גבי כל זה ובפנים לכל זה, יש לקבוע את הדברים היסודיים, ולהבין מה עניינו של דבר ד’ המתגלה אלינו בכל פרשה, וחוזר משנה לשנה”.

כל הפירושים שפירשו רבותינו הינם דברי אלוקים חיים, אך מעל כל הפירושים מתנשאת ההסתכלות הפנימית-הכללית. צריך לחפש בתוך כל הפירושים את הראייה הכללית, לתפוס את התהליכים האלוקיים, את מה שריבונו של עולם עושה עם עולמו. מתוך כל הפרטים הרבים שיש בכל פרשה ופרשה יש להבחין במסר האלוקי הכללי המדבר אלינו דרך הפרשה, החומש והתורה כולה.

”יש לגשת בחרדת קודש אל כל הפירושים הקיימים ויחד עם זה להתרגל ליסודות שקבענו, ולזכור שאנו נפגשים עם ריבונו-של-עולם המתגלה ב’שנות דר ודר’, ובהופעת עם ישראל”.

יש לגשת בחרדת קודש לכל הפירושים של הראשונים והאחרונים אבל יחד עם זה להתעלות ליסוד הכללי. התורה מכוונת להכיר דרך פרטי התורה את התהליכים הכלליים.⁷⁶ דבר ד’ בתורה מופיע דרך הפגישה עם התהליכים

76 “כל מוצאי שבת התרגלנו להיפגש עם דבר ד’ המתגלה אלינו מדי שבוע בשבוע בפרשיות התורה. כל המגמה שלנו, כל העניין שלנו הוא להיפגש באיזו מידה עם ריבונו-של-עולם. איננו עוסקים בפרטים ובפרשנות, אלא

העוברים על חיי האומה הישראלית.⁷⁷ דווקא דרך סיפור חייו של עם ישראל התורה מפגישה אותנו עם הציוויים האלוקיים ועם המוסר האלוקי. רק דרך ההתבוננות בדרכי ההשגחה ובתהליכים האלוקיים הכלליים – ניתן לפגוש את ריבוננו של עולם שמופיע בתורה.

ז. החידוש של ישיבת מרכז הרב

רבנו היה גאון בכל חדרי התורה. כבר בגיל שבע-עשרה הוא קיבל סמיכה לרבנות מהרב חרל"פ וקרא עליו 'יורה יורה ידין ידין'.⁷⁸ בזמן מלחמת עולם הראשונה נסע רבנו לחר"ל לכנס של 'אגודת ישראל' וכשהיה עם אביו בשווייץ עברו שניהם יחד במשך שנתיים על כל הש"ס בבלי וירושלמי וטור שו"ע פעמיים. יחד עם גאונותו בתורה הייתה ניכרת גם שקידתו העצומה. פעמים שהיה לומד כל הלילה בלי לשים לב שכבר הגיע זמן שחרית. כשהיה רבנו מקבל ספר חדש היה לומד בו באותו יום עד שסיימו. שאלו את רבנו כמה פעמים הוא עבר על הש"ס וענה: "מאה ואחת פעמים".⁷⁹

אכן, אם רבנו ידע את כל התורה כולה, מדוע בשיחותיו התמקד בלימוד אמונה ולא בשאר חלקי התורה? אלא ריבוננו של עולם שותל בכל דור 'גדולי דור' שמותאמים

בעצם העניין באופן כלל-כלל-כללי. זה הבדל יסודי. יש לראות מה מעשי ד' בסדרי הדורות, בסדרי הזמנים, בסדרי הנחמות מתוך שלמות של מחשבה ושלמות של אמונה. 'בינו שנות דר ודר'. להיפגש עם 'תורת ד' תמימה', ועם מעשה ד' תמים. להתרגל בדעת אלוהים. להתרגל לתפוס גילויי האלוהות מתוך הכרה והבנה" (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 17-18).

77 "כל התורה כולה, היא סיפור וביורור מהו עם ישראל, איך הוא נוצר ומה הם שורשיו. כל מצוות התורה משולבות במהלכים ההיסטוריים של עם ישראל..." (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 22).

78 זהו לשון ההסמכה: "בעזרת ד' יתברך השוכן בציון ובוחר בירושלים. זה כעשרים שנה מאז האיר על שמי ארצנו הכוכב המזהיר ואור המזרח, רבנו גאון עוזנו, קדוש ישראל ותפארתו מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א, וזכיתי להתקרב אליו, לשמשו ולהתאבק בעפר רגליו ולהנות מזיו אור תורתו. הכרתי גם את בנו הנעלה והנשגב, הרב המאור הגדול לממשלת התלמודים, פרי קדש הילולים, חכם חרשים ונבון לחשים, צדיק מושל ביראת אלקים, גפן אדרת לגאון ולתפארת מורנו הרב צבי יהודה הכהן קוק שליט"א. עוד בילדותו ניכרים היו בו הפלאות כשרונותיו, ובוצין ובוצין מקיטפיה ידיע, ועתה עלה ונתעלה יהי לאדם גדול, אשר כמותו ירבו בישראל, מלא-דבר בחריפות ובבקיאות בהלכה ובאגדה, בכל מקצועות התורה, וכל מן דין סמוכי לנא. והנני אומר לו יורה יורה ידין ידין, ועליו יש לסמוך כאחד המורים הגדולים שבישראל. אשרי תהי העדה אשר תזכה לבחור בו ולשים אותו אלוף לראשה, רב ומורה ודאין בתוכה. ידוע תדע כי זכתה לגבר בגוברין מיחידי הסגולה שבישראל, והאילן הגדול הזה יהיה נטוע לרבים אשר ישתו בצמא את דבריו, לקבל הוראותיו בקדושה, כי ד' הטובה עליו. והשי"ת יזכנו מהרה לראות בישועתן של ישראל והפרחת גידוליה האמיתיים. הבא על החתום ח' מר חשון פור"ת לפ"ק (שנת תרפ"ו) פה עיר הקודש ירושלים תבב"א. יעקב משה חרל"פ" (ליקוטי הראיה ב עמ' 266).

79 עיין אור לנתיבתי עמ' כג-כד.

לאותו דור,⁸⁰ וכאמור רבנו ומרן הרב היו 'שליחי דרחמנא' – שליחים מיוחדים בדור של תחיית האומה. על כן בדור שהנטייה הלאומית חזרה להופיע בתודעה הציבורית⁸¹ התמקד רבנו בלימוד סגולת ישראל – בביאור תוכן 'אשר בחר בנו מכל העמים', בהסברת הייחוד הלאומי הישראלי.

בהקשר זה רבנו הסביר מה מיוחד בישיבת מרכז הרב: **"יש אנשים ששואלים: מה עניינה המיוחד של ישיבת מרכז הרב? אכן, זהו נושא שיש מקום לדבר עליו ולברר אותו"**⁸².

צריך להתבונן בייחודיות של ישיבת מרכז הרב.

"קודם כל, זהו מקום בו מתגדלים בתורה, בחריפות ובבקיאות, מתוך שקידה בתורה – לא פחות מכל הישיבות האחרות. וכמובן הגישה לתורה היא מתוך אמונה בתורה ומתוך יראת שמים".

ישיבת מרכז הרב היא ישיבה ככל הישיבות שבהן מתגדלים בתורה, לומדים תורה 'בחריפות ובבקיאות'. אבל רבנו הדגיש שתורה לומדים מתוך קבלת עול מלכות שמים תחילה.⁸³ תורה לומדים מתוך אמונה בסיסית שהתורה היא מן השמים,⁸⁴ שהתורה היא אלוהית ולא אנושית.

80 "בכל דור ודור שולט מידה אחרת ממידותיו של הקב"ה שמנהיג בהן את עולמו, שמזה משתנים הטבעים וכל מעשי הדור והנהגותיהם ופרנסיהם, הכל הוא לפי עניין המידה ההיא..." (הגר"א אבן שלמה יא ט). ובפתיחת ספרו "עקבי הצאן" העתיק מרן הרב את דברי חז"ל: "צאי לך בעקבי הצאן – מלמד שהראה לו הקב"ה למשה כל פרנסי ישראל עד הדור האחרון עד העקב" (אדר היקר עמ' קה). ועיין עוד אורות הקודש ג עמ' קכ-קכז.

81 "בתקופת קצנתנו זאת, של 'קץ המגולה'... הולכת ומתגלה, מתבלטת ומשתכללת, יותר ויותר צורת העם שלנו... בתודעתנו האישית והחברתית..." (לנתיבות ישראל א עמ' טט). המעבר בין הגלות לארץ ישראל אינו רק מעבר גאוגרפי כי אם מעבר תודעתי, מתודעה של חיי הפרט לתודעה של חיי ציבור (לנתיבות ישראל ב עמ' קע-קעח. עיין בהרחבה לקמן במאמר 'תורה מתוך לאומיות' סעיף א). "החידוש הגדול שנתחדש בדורות האחרונים... הוא שנולד בלב ההמונים רצון חיים טבעי עז לחיות כעם, כמדינה, להתמסר לתחיית עם ישראל בארצו – שָׁבָה וּחְזָרָה אֵלֵינוּ הַתּוֹדָעָה הַלְאוּמִית, תּוֹדָעַת הַמּוֹלַדֵּת וְתוֹדָעַת הָאָרֶץ..." (לאמונת עתנו ג עמ' רמג).

82 שיחות הרב צבי יהודה, חוברת 'כלל ישראל' סעיף 1.

83 ברכות יג א. "כשם שהדרכתה והתקיימותה האמתית של התורה אינה אלא זו שנמשכת ממקור ברכתה וסדר הופעתה, אשר בבחירת ישראל מכל העמים, כן הדרכתה והתקיימותה האמתית של כל מצוותיה כולן אינה אלא זו שנמשכת ממקורה של תורה ומשפע סדרה. 'קדמה שמע לוהיה אם שמוע שיקבל עול מלכות שמים תחילה ואחר כך יקבל עול מצוות'" (לנתיבות ישראל א עמ' קסז).

84 "והיסוד השמיני הוא תורה מן השמים. והוא, שנאמין שכל התורה הזו הנמצאת בידינו היום הזו, היא התורה שניתנה למשה, ושהיא כולה מפי הגבורה, כלומר שהגיעה אליו כולה מאת ה'....הכול מפי הגבורה והכול תורת ה' תמימה טהורה, קדושה, אמת..." (רמב"ם הקדמה לפרק חלק).

“פשיטא. אם כן, האם יש דבר מיוחד וספציפי במרכז הרב? יש עניין מיוחד שהוא הלב של כל הדברים הקודמים, של השקידה וגדלות בתורה, של החריפות והבקיאות בתורה.”

במרכז הרב יש חידוש. בישיבות אחרות לומדים הרבה לימודים של קודש אך במרכז הרב נפגשים גם עם הלב של כל הלימודים הללו.

“ואפשר להגדירו בשתי מילים: לימוד אמונה.”

החידוש של מרכז הרב הוא שהאמונה אינה נשארת בתור רגש הלב בלבד, אלא לומדים אמונה. אמונה היא מקצוע בתורה שצריך ללמוד עם השכל כמו שאר מקצועות התורה, ואף יותר מכך.⁸⁵

“אמונה אין פירושה לרקוד ‘אני מאמין’, אלא היא יסוד הכל, היא דבר שיש צורך ללמוד. אמונה אינה מילה בעלמא, אלא חכמה גדולה, החכמה היותר גדולה שבעולם.”

אמונה אינה רק רגש, אינה רק שירת אמונה. יש חכמות רבות בעולם, אך האמונה היא החכמה היותר גדולה שבעולם, חכמה אדירה ורחבה שמקורה מעל הרגש ואפילו מעל השכל.⁸⁶

“עניינה של ישיבת מרכז הרב היא גישה לתורה מתוך אמונה, מתוך חזרה שיטתית על ‘אשר בחר בנו מכל העמים’ ומתוך כך ‘ונתן לנו את תורתו’.”

העניין המיוחד של מרכז הרב הוא לימוד תורה מתוך ההבנה שיש צורך בלימוד אמונה, והנקודה העיקרית בלימוד אמונה היא הבנה שיטתית מהי הלאומיות הישראלית, הבנת המושג: “אשר בחר בנו מכל העמים”.⁸⁷ רק מתוך הבנת הייחוד

85 הרב מסביר שריבונו של עולם חונן את האדם בשכל מעמיק במיוחד עבור לימוד האמונה, והאדם משתמש בשכלו זה גם בעבור שאר מקצועות התורה: “...ודאי רק יראת ד’ לבדה היא חכמה. חכמה אמיתית שלא תשתנה להיות ידיעה בעלמא בלא חכמה, אבל כל הידיעות שבעולם, בין ידיעות ענייני הלכות עמוקות, בין ידיעות טבע הנמצאים, מצד עצמם, אינן כי אם ידיעה אלא שיפול בהן קושי בהשגת ידיעתן עד שנצטרך להשתמש גם בהן בכח החכמה, שמעיקרו לא נברא באדם כי אם לצורך היראה לבדה” (מוסר אבין א ב).

86 “האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה שצריך להדריך אותה בתכונתה... צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השם יתברך בשום שכל ובשום רגש, וקל וחומר בשום חוש, כי אם באמונה לבד...” (מאמרי הראיה עמ’ 70).

87 “א-אפשר לגשת לתורה שלא מתוך הכרה מה הוא עם ישראל. ‘אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו’. את זאת יש לשנון, ‘ושנת’ אלפי פעמים, ומתוך כך מתבררים הדברים בארץ-ישראל, בהר הקודש בירושלים, בישיבה המרכזית. ‘אור חדש על ציון תאיר’, אור תורה, אור ישראל ואורייתא, בתוכנו ומתוכנו על

הישראלי ניתן לגשת אל התורה. מתוך "אשר בחר בנו מכל העמים" ניגשים אל "ונתן לנו את תורתו".

רבנו מרחיב על כך במקום אחר:⁸⁸ "אי-אפשר לגשת לתורה שלא מתוך הכרה מה הוא עם ישראל. 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'. את זאת יש לשון, 'וְשִׁנְנָת' אלפי פעמים, ומתוך כך מתבררים הדברים בארץ-ישראל, בהר הקודש בירושלים, בישיבה המרכזית. 'אור חדש על ציון תאיר', אור תורה, אור ישראל ואורייתא, בתוכנו ומתוכנו על כל ישראל".

ח. תפקיד הצדיקים בדור של תחייה

מרן הרב מסביר שתפקיד הצדיקים בעת התחייה הלאומית הוא לעורר את הנטייה הלאומית ולגלות את האור והקודש שבה: "כְּשֶׁהָאֱהָבָה הַלְאָמִית מְתַגַּבֶּרֶת, מְתַלְהֶבֶת הִיא עַל תּוֹרַת יִשְׂרָאֵל, לְאֱהָבָה אוֹתָהּ בֵּין בְּלִמּוּד בֵּין בְּמַעֲשֶׂה, וְהַחֲשֵׁק הַמְתַּפְתַּח מְבִיא לְיַד אֱהָבָה מְפֹעֶלֶת אֶת הַבְּלִיטָה שֶׁל הַפְּרָטִים וּפְרָטֵי הַפְּרָטִים, בֵּין בְּתַלְמוּד בֵּין בְּקִיּוּם הַמַּעֲשִׂי"⁸⁹.

הסדר הרגיל של תהליכי החיים הוא מהנגלה אל הנסתר, מהחוץ אל הפנים.⁹⁰ לדוגמא: כשאדם נפגש עם חברו, הוא לומד להכירו מהצדדים הגלויים, כגון המראה החיצוני ומעשיו הגלויים, ולאט לאט הוא לומד להכיר את אישיותו – רצונותיו, שאיפותיו וכדומה. בשלבים הראשונים הוא לומד להכירו מצד הגוף וחושיו ועם הזמן הוא חודר אל הנשמה. כך גם כשלומדים תורה, קודם ממצים את הבנת הפשט ואחר כך חושפים את הרמז, הדרש והסוד. השגת התורה נעשית בשלבים,

כל ישראל" (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 459).

88 שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 459.

89 אורות עמ' עה סימן כג.

90 "הסדר התדירי הוא לבוא מן הגלוי אל הנסתר, מהפרטים אל הכלל" (אורות הקודש א עמ' לח). "והווינו דלא מתחזין מתגלים לו על ידי גווינין דמתחזין" (אגרות הראיה א עמ' מט), תרגום: גווינים שאינם נראים מתגלים לאדם דרך גווינים שנראים. "כל ההשגות העליונות התחלתן המה החושים שהם הראשיים שעל פיהם בנויות המושכלות הראשונות" (עין איה שבת פרק ב סימן רפב). "צריך להראות את הדרך אין נקנסים אל הטרקלין – דרך השער. השער הוא האלהות המתגלה בעולם, בעולם בכל יפיו ונהדרו, בכל רוח ונשמה, בכל חי ונקמש, בכל צמח ופרח, בכל גוי וממלכה, בגם וגליו, בשפיריני שחק ובהדרת המאורות, בכשרונות כל שיח, בנעינות כל סופר, בדמיונות כל משורר ובהגיונות כל חושב, בהרגשת כל מרגיש וקסענת גבורה של כל גבור" (אורות עמ' קט).

מהגלוי אל הנסתר.⁹¹ כן הוא לגבי ההכרות של האומה – מתוך שהאומה חדורה באהבה לאומית בוערת, כך היא תתלהב גם מהתורה. מתוך פגישה עם הלאומיות מגיעים אל התורה. הלאומיות היא הלבוש החיצוני של התורה.⁹² דרך ההיכרות עם הלאומיות הישראלית באים אל הפנים והתוך של הלאומיות – תורת ישראל. ככל שאוהבים יותר את הלאומיות הישראלית כן מתאהבים יותר ויותר בתורה של ישראל. "יש מוסר פנימי של שקידת התורה, הבא מאהבת האמה וכבוד: איך לא ירצה בן ישראל לדעת את כל תורת אמתו, הקביבה והקדושה, לכל פנטיה, עד כמה שידו מגעת באהבה נאמנה".⁹³ ככל שאוהבים יותר את הלאומיות, כך מתעוררת יותר התשוקה להכיר את נשמת הלאומיות ולחיות על פיה עד לפרטי פרטים.

"וצריך כל צדיק להגביר בעצמו ובעולם את אש האהבה הלאומית בישראל, ולהגבירה בכל מיני השפעות שבעולם..."

בזמן הקץ המגולה הנטייה הלאומית מתעוררת ומתחדשת אחרי אלפיים שנות גלות. התפקיד העיקרי של הצדיק בעת גאולה הוא להגביר בעצמו, ומתוך כך בעם ישראל, את אש האהבה הלאומית. יש לדייק בדברי מרן הרב, שלא כתב שצריך 'ליצר' את אש האהבה הלאומית, אלא 'להגביר' את האש שכבר קיימת בישראל. הנטייה הלאומית הייתה אמנם רדומה במשך הגלות, אך היא הייתה קיימת תמיד באופן גנוז על 'אש נמוכה' ונשארו ממנה 'גחלים עמומות', אך ברובד הפנימי האש לא כבתה אף פעם.⁹⁴ כעת יש צורך 'להגביר' את האש כדי שתהיה 'מתלהבת'. כדי להגביר את הנטייה הלאומית בישראל יש להשתדל 'בכל מיני השפעות שבעולם', לעשות מאמצים שונים להגברת הרצון לחיות חיים לאומיים בישראל. צריך להגביר את השייכות הלאומית במחשבה, ברגש ובחיים בפועל. "הצפאון להבלע כלו ברוח

91 "ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא ככסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידיע האסור והמותר וכיוצא בהם משאר המצוות" (רמב"ם הלכות יסודי התורה ד יג). "מקודם צריך ללמוד הלכות ולקיים אותם, שהם כלחם לבב אנוש יסעד, ואחר כך יעסוק בלימוד הסודות, שנמשלו ללין ושמן, ומי שמהפך הסדר לא יצליח כי יאבד הכול" (פירוש הגר"א משלי כא יז. שם כה יא).

92 "הנטייה הלאומית המעשית של כנסת-ישראל היא לבושה חיצונית של הנטייה הרוחנית שלה, והאחרונה היא אורה ונשמתה של הראשונה" (אורות עמ' קנח סימן א). "כנסת-ישראל בעמק חפצה איננה מחלקת מהאלהות כלל, היא מלבשת את האלהות המתגלה שבעולם הקללי..." (אורות עמ' קלט סעיף ד). עם ישראל הוא: "המליביש את הטוב האלוהי המופשט על פי סגנונו המיוחד..." (אורות התשובה יג ב).

93 אורות התורה ו יג.

94 "הגלות מעטה את צביונו, דכאה אותו, אכל לא השמידה אפלו גרגר אחד מכל סגלותינו. כל מה שהוא מוכן לנו הרי הוא נמצא איתנו, כל מה שצריך להיות גדול ופורה הוא קטן, קמוץ וכמוש, אכל הכל יתגדל, הכל ישוב לפרי, יצייץ ופנה ישראל" (אורות עמ' צד סימן סב).

יִשְׂרָאֵל צְרִיךְ הוּא לְהִתְגַּבֵּר. לְחֹשֶׁב יִשְׂרָאֵלִיּוֹת, לְהַרְגִּישׁ יִשְׂרָאֵלִיּוֹת, לְחִיּוֹת חַיִּים יִשְׂרָאֵלִיִּים, לְרֵאוֹת בְּשִׂמְחַת יִשְׂרָאֵל, זֵאת הִיא מְגִמָּה עֲמֻקָּה גְבוּהָה”⁹⁵.

רבנו הרב צבי יהודה, שהיה צדיק בדור של תחייה, קיים בכל אישיותו את דברי מרן הרב אלה, והיה שגור על לשונו: “אשר בחר בנו מכל העמים”. אין כמעט שיעור שלא הזכיר את סגולת ישראל. גישתו היסודית לכל דברי התורה נבעה מאש האהבה הלאומית בישראל. בכל הזדמנות שרבנו לימד תורה, הוא הזכיר את הזכות שלנו ללמוד תורה בדור של גאולה, לגשת אל התורה מתוך “אשר בחר בנו מכל העמים”. כשם שרבנו ניגש למצוות יישוב ארץ ישראל מתוך “אשר בחר בנו מכל העמים” כך ניגש לקיום כל מצוות התורה ‘בשם כל ישראל’,⁹⁶ מתוך ההכרה של “אשר בחר בנו מכל העמים”. ומעל הכל ולפני הכל, כאשר רבנו ניגש ללמוד וללמד תורה, הוא עשה זאת מתוך “אשר בחר בנו מכל העמים”.

”...וּבְטוֹחַ יְהִיָּה שְׂסוּף כָּל סוּף תְּבוּאָה אֲהַבָּה כְּלָלִית זוּ לְבָשׁוּל פְּרִיָּה הַגָּמוּר עַד כְּדֵי הוֹלֵדֶת תּוֹלְדוֹתֶיהָ, שֶׁהֵם הַמַּעֲשִׂים, הַמְדוּת וְהַדְּעוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה בְּכָל מְלוּאָה וְטוֹבָה”.

בסופו של דבר, כאשר יפעלו הצדיקים להגברת האהבה הלאומית בקרב בני האומה, בוודאי שהתעוררות זו תוביל לאהבת התורה. אהבת האומה תוליד בהכרח את אהבת נשמת האומה – התורה לכל פרטיה. כאשר האהבה הלאומית תתבשל כל צורכה, ממילא היא תרצה לבוא לידי ביטוי בכל פרטי החיים – בדעות, במידות ובמעשים.

”וְכָל מָה שֶׁאֲנִי רוֹאִים שֶׁיִּשְׁנֹם אֲנָשִׁים מְתַאֲמְרִים בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, וְלִבָּם רַחֵק מִהַתּוֹרָה, מְלֻמּוּדָה וְקִיּוּמָה, הוּא מִפְּנֵי שֶׁעֲדִין אֲהַבְתֶּם בְּסָרִית הִיא, וְכִנְיָנוּ סְמֵדָר”.

זכינו שבדורנו יש אנשים ש’מְתַאֲמְרִים’ בנטייה הלאומית, כלומר מחשיבים את

95 אורות עמ’ קמז סימן ה.

96 עיין בהרחבה לעיל סעיף ב.

הלאומיות ומשבחים אותה.⁹⁷ יש אנשים שאש האהבה הלאומית בוערת בהם, והם מוסרים את נפשם עליה יומם ולילה, אך למרבה הפלא רבים מהם רחוקים מתורה ומצוות. והדבר תמוה, הרי הסברנו שככל שמתגברת אש האהבה הלאומית כן מתגברת אהבת התורה, שהיא נשמת הלאומיות! אלא הסיבה שאהבת הלאומיות אינה מגבירה את אש התורה בקרבם היא מפני שאהבת הלאומיות אצלם עדיין בוסרית, כדוגמת ענבי הגפן שמבשילים בתהליך איטי – **ׁוּכְרָמֵינוּ סְמָדָרׁ׃**⁹⁸ תחיית אהבת הלאומיות בישראל חדשה יחסית ועדיין נמצאת בראשית צעדיה ולכן היא מופיעה באופן נמוך ושטחי. על דרך משל, כשמתעוררת אהבה אצל ילד כלפי ילד אחר, היא מתגלה בראשיתה כאהבה שטחית וילדותית, אך ככל שהילד מתבגר ושכלו מתחדד, הוא מגלה את תוכן הקשר וממילא מגבש עמדה מעמיקה יותר כלפי הנאהב. כמו כל אהבה, גם האהבה הלאומית בישראל מופיעה בראשיתה בצורה גולמית-ילדותית, אך לכשנעמיק בנטייה הלאומית נגלה ששורשה ומהותה נמשכים מתוך תביעה מוסרית עליונה, מתוך קרבת אלוקים בוערת, מתוך אש התורה – לכל פרטיה העיוניים והמעשיים.

ט. קדושת הכלל וקדושת הפרט

רבנו הרב צבי יהודה מסביר שעיקר התורה בא להדריך את הכלל, להפגיש אותנו עם המושג 'קדושת הכלל' ומתוך כך עם המושג 'קדושת הפרט': **"התורה מקיפה את כל החיים, גם את המצבים היותר מסובכים ויותר חולניים. אין מפלט מהתורה. תורת ד' התמימה מקיפה את כל האדם כולו, היחידי והציבורי, ההכרחי והרשותי, אבל עיקר עניינה של התורה הוא כלל ישראל"**⁹⁹.

התורה כוללת את הכל. התורה מתייחסת לכל סוגי האנשים, צדיקים בינוניים ורשעים, ולכל המצבים והתקופות השונים. התורה מדריכה את עם ישראל במצב של גלות ובמצב של גאולה. במצב שאין בית מקדש ובמצב שיש בית מקדש. התורה יודעת להדריך גם במצבים היותר מסובכים כי התורה היא תורת חיים וממילא כוללת את כל מצבי החיים. אך עיקר מגמת התורה היא להדריך את עם ישראל כשהוא במצבו הבריאי והנורמלי, כלומר כשעם ישראל נמצא בארץ ישראל

97 'והאמרת' הוא 'לשון חשיבות ושבח' (רש"י ברכות ו א ד"ה האמרת).

98 שיר השירים ב טו. 'סְמָדָר' הוא השלב שבו "הענבים דקים" (רש"י שם).

99 שיחות הרב צבי יהודה דברים עמ' 361.

ובית המקדש עומד על תלו. עיקר עניינה של התורה הוא להדריך את עם ישראל בתור ציבור החי בארצו.

“כפי שמתברר בדברי קודשו של המהר”ל ב'נצח ישראל' פרק יא, שעיקר קדושת התורה היא קדושת הכלל ועם זה יש גם מציאות של קדושה פרטית אישית. לאנשים יחידים יש דרך התקדשות נוספת - נדרים ונזירות - אף על פי שאין זה דרך כלל ישראל, כי אין מצווה לנדור. יש מסכתות מיוחדות לנזיר ולנדרים, אבל הן רק ליחידים. עיקר קדושת ישראל היא קדושת הציבור, ומזה נמשכת קדושת היחידים, שהם טפלים לעומת הכלל”.

המהר”ל מסביר שבחירת ישראל אינה 'בחירה פרטית', כלומר לפי מעשיהם הפרטיים, כי אם 'בחירה כללית'.¹⁰⁰ קדושת ישראל אינה באה מכוח הצדקות האישית אשר ליחידים, כי אם מכוח 'קדושת הכלל' המונחת בטבע האומה. מכאן שעיקר התורה, הניתנה לישראל כאומה, פונה אל כלל ישראל ולא אל היחידים כפרטים. כמובן שהתורה מדריכה גם את היחיד אך עיקר התורה מדריך את הכלל. בתורה יש מציאות של נזירות אך אין היא מיועדת לכלל האומה כי אם ליחידים.¹⁰¹ בתורה יש גם הדרכות לחיי הפרט אך יש להבחין בין עיקר לטפל. ההדרכות הפרטיות שבתורה הן ענפים הצומחים מתוך השורש הכללי שבתורה.

אמנם עיקר עניינם של ישראל הוא קדושת הכלל אך קיימת גם קדושת הפרט. קדושת הפרט אינה נפרדת מקדושת הכלל אלא מושפעת ויונקת ממנה: “הקדושה המקורית היא קדושת הכלל. טרמינולוגיה מיוחדת נקבעה בבהירות בספר נצח ישראל פרק יא: 'קדושת הכלל וקדושת הפרט'. קיימת גם קדושת הפרט אבל עניינם המיוחד של ישראל הוא קדושת הכלל, ואותה קדושה של קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לְד'

100 “באברהם לא היה בחירה פרטית רק באומה הישראלית שהם זרעו, שהרי כתיב באותה בחירה 'ואעשך לגוי גדול' וזה בחירה כללית...” (מהר”ל נצח ישראל פרק יא).

101 “יש לחזור על הדברים: התורה לא ניתנה ליחידים בישראל, לא לפלוני, לא לצדיקים יחידים, אלא ניתנה במעמד הר סיני לכלל ישראל. 'יוחן שם ישראל נגד ההר', כל העם כולו, 'כאיש אחד בלב אחד'... אין לשכוח זאת, ויש לשנן זאת בלי קץ: התורה אינה מתחילה מיחידים. כשם שפרטי המצוות נמשכים מקבלת עול מלכות שמים, כך פרטי האנשים שבישראל נמשכים מכלל ישראל... (לפעמים יש התעכבות מהבנה ישרה זו, רחמנא ליצלן, אצל כל מיני יהודים, ואף אצל תלמידי חכמים). עניינו הוא קדושת הכלל... מתוך הקדושה הציבורית היסודית, יש מקום לסדר מוסרי יחיד של נדרים... נדרים אינם עניין ציבורי אלא של יחיד. נזירות אינה שייכת לקדושת כלל ישראל, היא קדושה אינדיבידואלית. לפעמים יש אדם שעושה חשבון נפש רואה לקבל על עצמו הנהגה מיוחדת. עיקר הקדושה היא קדושת כלל ישראל, אבל עם זה ישנם מצבים מיוחדים פרטיים של פרישות מיוחדת...” (שיחות הרב צבי יהודה ויקרא עמ' 305-307).

נמשכת ומתפשטת גם אל האישיות האינדיבידואלית¹⁰².

כפי שהסביר והגדיר המהר"ל, בעם ישראל קיימות שתי מדרגות: קדושת הפרט וקדושת הכלל. אך יש להבחין, הבסיס והיסוד לכל הוא קדושת הכלל ועליה בנויה קדושת הפרט. אצל אומות העולם קדושת הפרט בולטת בעיקר, אך אצל ישראל בולטת קדושת הכלל. עם ישראל נקרא בפי הנביא: ¹⁰³ "קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לַד' גִּאֲשִׁית תְּבוֹאֲתָה". הקב"ה מייחד לעם ישראל ייחוס מיוחד, וקורא להם 'קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל', לא בגלל קדושת הפרט שמופיעה בו אלא בגלל קדושת הכלל שמתגלה על ידו. אך בעם ישראל יש חידוש נוסף, גדול יותר, והוא: אף על פי שהקדושה העיקרית בעם ישראל היא קדושת הכלל, מכל מקום גם לקדושת הפרט יש ערך גדול. קדושת הכלל וקדושת הפרט אינן שני קווים מקבילים, אלא הן ארוגות וקשורות יחד. ככל שהפרט קשור יותר אל הכלל, לא רק קדושת הכלל מאירה בקרבו, אלא ערכו הפרטי מתעלה ומתעצם לאין שיעור. קדושת הפרט נמשכת ומתעצמת מתוך קדושת הכלל.

"בפרק ה ב'-למהלך האידאות בישראל' מבואר שכאשר עם ישראל נמצא בכל תוקפו ובכל שלמות גבורתו, וד' עז לעמו יתן, אז האור הגדול והכללי של האידאה האלוהית מקיף את הכל. ורק בצמצום האורה הכללית, מודגשת המוסריות הפרטית, ששייכת אף לגויים".

מן הרב זצ"ל מסביר באריכות במאמר "למהלך האידאות בישראל"¹⁰⁴ ש'קדושת הפרט' בולטת יותר בגלות ואילו 'קדושת הכלל' גנוזה ואינה באה לידי ביטוי. המצב האידאלי הוא קיום שתי המדרגות: גם קדושת הכלל וגם קדושת הפרט. מצב זה יתגשם כאשר ארץ ישראל תהיה בנויה, וכל ישראל יושבים עליה, מסודרים בכל סדריהם - "מִקְדָּשׁ וּמְלָכוֹת, קְהֵלָה וּנְבוּאָה, שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים וְכָל תְּכֵסִיטֵיהֶם"¹⁰⁵. - אז קדושת הכלל מתעצמת ויחד עמה קדושת הפרט. אבל כשעם ישראל חי חיים לא נורמליים, בגלות, הנקודה המיוחדת של עם ישראל - קדושת הכלל - אינה יכולה להתגלות.

"גם בישראל יש מקום לקדושה הפרטית, אבל רק מתוך שהיא נשאר דבוקה

102 שיחות הרב צבי יהודה במדבר עמ' 407.

103 ירמיה ב ג.

104 אורות עמ' קט-קי.

105 אורות התורה א ג. אורות עמ' פו.

ביסוד הכללי של קדושת ישראל, שהיא השורש והמקור האמתי לכל מיני הקדושות ולכל המוסר. העיקר הוא הבניין היסודי של כלל ישראל. יחד עם זאת, אין יחס של שלילה ושל הזנחה להתקדשות ולהתעלות הפרטית והאינדיבידואלית".

יש טועים בתורת הרב קוק וחושבים שעל פי דבריו אין ערך כלל לקדושת הפרט כי אם לקדושת הכלל בלבד, אך לאמתו של דבר אין זה נכון. בכל תורת הרב קוק לא תמצא יחס שלילי כלפי קדושת הפרט או הזנחה לה, ¹⁰⁶ אדרבא, הרב מציין את ערך קדושת הפרט והתעלות האינדיבידואלית, אלא שקדושה זו נמשכת מתוך קדושת הכלל. קדושת הכלל היא השורש והמקור ואילו קדושת הפרט היא הענף והתוצאה.

י. תורת מרן הרב קוק על רגל אחת

שאלו את רבנו הרב צבי יהודה: "אם יבוא אדם ויבקש: למדני תורתו של מרן הרב זצ"ל על רגל אחת, מה להשיב לו"? מהי הנקודה המרכזית בתורת הרב קוק?

ענה רבנו: "במידת-מה אפשר לומר על רגל אחת כי תורתו של אבא, הרב זצ"ל היא: אחדות-שלמות-ותמימות: אחדות ד', שלמות האומה, הארץ ותמימות התורה"¹⁰⁷.

תורת הרב קוק היא תורה אחדותית. מרן הרב הביט על הכל מתוך שאיפה של אחדות - אחדות ד' שמופיעה בעולם על ידי אחדות עם ישראל החי את חייו הלאומיים על פי תורתו במלואה בארץ ישראל השלמה. "אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ"¹⁰⁸ כשיש אחדות באומה, בתורה ובארץ, אז עם ישראל מעיד¹⁰⁹ על אחדות ד' בעולם.

"תורת ד' תמימה משיבת נפש'. על פסוק זה אמרו חז"ל: כשהיא תמימה היא משיבת נפש".

¹⁰⁶ "כשהאורגן הלאומי הוא במילואו ושלמותו, מתארג גם הוא בדוגמא של משפחה. ההתפתחות צריכה רק להרחיב את הצינורות, והאחדות האינדיבידואלית מתרחבת עד גבול הלאום" (אגרות הראיה א עמ' קעה).

¹⁰⁷ מתוך דברי רבנו במלאות כ"ה שנה להסתלקות מרן הרב זצ"ל, שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 88.

¹⁰⁸ תפילת מנחה של שבת.

¹⁰⁹ "אָתְּם עַדֵי נְאֻם ד'" (ישעיה מג יב). "תני ר' שמעון בן יוחאי: אם אתם עדי אני אֵל, אין אתם עדי, כביכול אני אֵל" (ילקוט שמעוני יתרו רמז רעה). "...עם ישראל מכיר ומעיד עדות על גיבור יוצר כל לבדו, 'אתם עדי נאם ד' ואני אל'..." (אורות עמ' יח). "...אנחנו הננו העם אשר שמו הגדול נקרא עלינו... למרות כל המפריעים הננו העדים או העד בין העמים כולם על מלך כל העולמים, בתורתנו, בהוייתנו, בתולדותינו ובכל שאיפותינו הנצחיות..." (מאמרי הראיה עמ' 255).

מתי הנפש מזדהה עם התורה ומתענגת עליה? הווי אומר, כשהנפש נפגשת עם כל חלקי התורה באחדות. הנפש אינה מזדהה עם תורה חלקית אלא עם התורה בתמימותה.¹¹⁰

”כשם שחייבים אנו לראות לנגד עינינו את אחדות ד’ ואת התורה בתמימותה, במלוא שלמותה, כך יש לראות גם את האומה, בהיקפה המלא והשלם, בכל שלמותה.”

”ישראל אוריינתא וקודשא בריך הוא, חד הוא“,¹¹¹ ולכן אחדות ד’ תופיע בהכרח דרך אחדות התורה ואחדות האומה הישראלית. אין אפשרות להיפגש עם אחדות ד’ או עם אחדות התורה בלי אחדות ישראל. כשם שיש חובה להכיר באחדות ד’¹¹² כן יש חובה לראות את עם ישראל בשלמותו ולהכיר באחדותו¹¹³ - ”גוי אחד בארץ“.

”הַרְבֵּי מְגוּר זַצְל, אַבּוּי שֶׁל הָאָדָמוֹר הַנוֹכַחִי, הִיָּה מִפְרָשׁ אֶת מֵאֲמָרָם שֶׁל חַז“ל - הוּי דָן אֶת כָּל הָאָדָם לַכֶּף זְכוֹת“¹¹⁴ כן: בשעה שאתה דן את כל האדם, כשאתה מתבונן באדם מכל צדדיו, אז הוא ‘לכף זכות’, ומתגלים לעיניים צדדי הזכות. זוהי התפיסה המקורית של התורה, של היהדות. והיפוכה אתה מוצא אצל בלעם הרשע: ’אֶפְסֵי קִצְהוּ תְרָאָה וְכָלוּ לֹא תְרָאָה“¹¹⁵ ההסתכלות בקצה, בחלק של העם, בלי לראות את הכלל כולו, משבשת את הראייה ומסלפת את הדמות. אם נדמה לעתים שיש איזה פגם בעם ישראל, הרי זה מפני שרואים רק את העניין המסוים או המקרה הבודד, בלי לראות את הדברים מתוך תפיסה שלמה וכוללת“.

110 ”תּוֹרַת ד’ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נְפֶשׁ“ (תהילים יט ח). ”ולמה היא משיבת נפש? שהיא תמימה“ (שוחר טוב שם). ”כל מה שיוורה רוח האדם מוכרח איזה פגם להימצא בו... אבל ישנה הרגשה פנימית נפשית, שהיא בחביונה מחכה דווקא אל כל הטוב, אל כל האושר, אל ההשלמה הכוללת כולה. ועל כן לא תהיה שבה למנוחתה בקרבה כי אם על ידי זרם אור עליון כזה, שהוא נותן לה, מצד קדושתו המלאה, את כל הסיפוק, את הכל. וזה לא נמצא על ידי שום הופעה ושום הארה אחרת כי אם על ידי אותה ההופעה הבאה ממקור העליון השלם בכל תמימותו, אור תורת ד’ תמימה, שהיא, ורק היא לבדה, משיבת נפש“ (עולת ראייה ב עמ' נו).

111 זוהר אחרי מות עג א. עיין נפש החיים ד יא.

112 לפי הרמב"ם, אחד משלושה עשר עיקרי האמונה הוא להאמין שד' הוא אחד (הקדמת הרמב"ם לפרק חלק, היסוד השני).

113 ”גוי אחד אנחנו, אחד כייחודו של עולם“ (אורות עמ' נה), ”כאשר העובד עבודה זרה כופר באחדותו יתברך שמו... ככה לעומת זה עוון המחלוקת ופירוד הלבבות בין אנשי האומה הישראלית, הוא עצם הכפירה כמו כן באחדותו יתברך שמו...“ (בית דוד דרוש ג, מובא בהערות רבנו, עולת ראייה ב עמ' תסח).

114 אבות א ו.

115 במדבר כג יג.

מקולקלת ומסולפת. יש לתפוס את הדברים באחדותם ובשלמותם, על כל גילוייהם וצדדיהם, ואז התורה היא תמימה ומשיבת נפש.”

כל התורה היא 'מצווה אחת' – אורגניות אחת שמופיעה בענפים שונים. ענף המנותק מהגזע אינו יכול לחיות. כשחותכים איבר מהאורגן החי, מנתקים אותו ממקור חיותו. כן הדבר בתורה, כשנפגשים עם חלק מהתורה כשהוא מנותק מכלל התורה – אזי התורה אינה מופיעה כתורת חיים. נפש האדם היא אחדותית כיוון שהאדם הוא "חֶלֶק אֱלֹהִים מִמְעַל"¹²² כשם שריבונו של עולם אחדותי כך הנשמה שנפח באדם היא אחדותית, וממילא נפש האדם מחפשת אחדות ותמימות. לכן כשהאדם נפגש עם התורה בצורה חלקית – "צו לצו קו לקו", הוא אינו מזדהה. רק כאשר הוא נפגש עם "כָּל-הַמִּצְוָה", עם התורה האחדותית, אז היא "משיבת נפש", כלומר רק אז הנפש מזדהה עם התורה.

"והוא הדין לא רק לגבי התורה אלא גם ביחס לאומה ולארץ. כשם שהתורה כשהיא תמימה היא משיבת נפש, כך גם קדושת ישראל וקדושת ארץ-ישראל, כשהן תמימות, שלמות, כשמתבוננים בהן מתוך תפיסה של שלמות וכללות הרי הן משיבות נפש”.

כשם שהנפש מזדהה עם התורה רק כאשר היא 'תמימה', כן הנפש מזדהה עם עם ישראל רק כשהוא שלם ומאוחד. קדושת ישראל וקדושת ארץ ישראל מתגלות בפועל לאדם רק כאשר הוא רואה אותן בתמימותן ושלמותן. הנפש מזדהה רק עם תורה שלמה, עם אומה ישראלית שלמה ועם ארץ ישראל שלמה.

אם כן, תורת הרב קוק זצ"ל על רגל אחת היא: אחדות התורה, אחדות האומה ואחדות הארץ ומתוך כך גילוי אחדות ד'¹²³.

הוא ענין מיוחד בפני עצמו, וזה מטיל שבוש ב'סוד הכרת התורה, ומונע מעבודת אֱהָבָה וּנְדָבָה, וְהִיא לֵקֶם דְּבַר ד' צו לצו קו לקו'. כי צריך שיהיו דְּבָרֵי תוֹרָה נִכְרִים לְחֻקָּה אֶת וּמִצְוָה אֶת" (אורות התורה ג א). "דבר חי אינו ניתן להחלק. דברי אלוהים חיים אינם ניתנים להחתך חתיכות חתיכות. בניגוד לזה מופיע תיאור בפסוק הידוע בישעיה: 'והיה להם דבר ד' צו לצו צו לקו קו לקו'. דבר שמופיע בפירוור ובחתיכות אינו דבר חי, ומכך נובעים כל המשברים... במצב של תמימות וחיוניות, מתגלה השמימיות האלוהית של ד' אחד ושמו אחד, בכל התורה כולה..." (שיחות הרב צבי יהודה בראשית עמ' 300). "...הבלבולים באים מפני שתופסים את התורה בצורה מסולפת לאור מאמרים בודדים. יש לראות את התורה בתמימותה ושלמותה, ולא 'דבר ד' צו לצו, צו לצו, קו לקו, קו לקו, 'תורת ד' תמימה'..." (שיחות הרב צבי יהודה במדבר עמ' 412).

122 איוב לא ב.

123 מרן הרב זצ"ל חיפש תמיד את הנקודה המאחדת, ומתוך הסתכלותו הכללית והבהירה הצליח לאחד את חלקי התורה הנראים שונים זה מזה, ואת חלקי עם ישראל הנראים שונים זה מזה, כפי שמעיד על עצמו:

יא. דבקות בכלל ישראל

רבנו היה כולו שתול בכלל ישראל. מתוך דבקותו באומה היה משתתף בצערה ושמח בשמחתה. מרן הרב מבאר שעצם ההשתתפות של היחיד בצרת הציבור היא השכר שמקבל היחיד על שקידש את דרכי חייו ותיקן את מידותיו: **”ההשתתפות בצרת הציבור בעומק הלב היא עצמה, היא גם כן שכר מצווה, שזוכים לזה רק זכי הנפש תמימי דרך ההולכים בתורת ד”¹²⁴”**.

עצם החיבור לכלל ישראל והרגשת צערו הוא זכות גדולה בעבור היחיד, ו”כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה”¹²⁵ **”המזכך את עצמו בריבוי תורה ומצוות זוכה להיות מחובר לאומה, וממילא אינו רק מצטער בצרתה אלא שמח בשמחתה, כיוון שהוא קשור לחייה באופן אמתי ושלם”**¹²⁶.

כשרבנו הרב צבי יהודה לימד את דברי אביו בעניין הרגשת צרת הציבור, היה פורץ בבכי נורא, והיה מוסיף ואומר:¹²⁷ **”צריך להרגיש את הצער, להרגיש את הדקירות בעומק לבנו, על הייסורים הנוראים הללו של אחינו היושבים עדיין בגיהינום הרוסי של גלות רוסיה הרשעה”**.

כדי להרגיש באמת את צרת הגלות צריך להיות מזוכך במידות ובמעשים. מי שמחובר באמת לנצח ישראל מבין שצרת האומה בגלות היא צרת העולם וצרת השכינה.¹²⁸

”...ואנכי הנני איש שלום ורודף שלום, אפילו במקומות כאלה שרוב בני אדם אינם מעלים על דעתם שגם שם נמצאהו, אבל כך היא מידתי, ובייחוד דמזרעא דאהרן קא אתינא (שמזרע אהרן באתי), שברית השלום נאמנת לו...” (אגרות הראיה א עמ' קסח).

124 אורות התשובה יג ד.

125 תענית ל ב.

126 ”כל מה שצאדם מרבה בתורה ובמצוות מתקשר הוא יותר בכנסת- ישכאל, ומרגיש בקרבו את נשמת הקלל כלו, בתמציתו היותר עליונה, וחש בכל מהותו את הצער של כנסת-ישכאל בשפלותה, ומתענג משמחת עולמים העתידה לפניה, ומתפאר בהכרה עמקה פנימית בהוד עליונותה האלהית, ובכל עת שמחה של מועדי ששון, וחדושי הזמנים, לזמנים ולחדשים, הוא כלו מקף ומלא תעצומות עז של שמחתה ומשוש גילה. שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה, שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה, למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה, למען תמצו והתענגתם מזיזי בבותה” (אורות עמ' קמז סימן ז).

127 מתוך התורה הגואלת ד עמ' ריז.

128 יש יחידים הקמים לתיקון חצות, שמבינים ששורש כל הצרות שבעולם הוא צרת השכינה: ”קמים נבוגי לרב בחצות לילה וידיהם על חלציהם כילדה: על צרת העולם, צרת ישכאל, צרת השכינה, צרת התורה, הם בוכים ומבכים. ויודעים הם ומכירים את עמק הצער במקורו ובתלדותיו, יודעים הם שכל הצרות והמחשכים, כל נהבי נחלי הדמים הנשפכים, כל התלאות והנדודים, כל הבוז והמשטמה, כל הרשעה וההקמא, אינם אלא תולדה קלושה מהד-הקול של אותו הצער העליון, צער השמים, צער השכינה, צער האידיאליות המהותית

רבנו מדגיש ואומר: **“להרגיש את צרת הציבור, זוהי עבודה גדולה, זוהי גדלות הלאומיות”**.

לא בקלות האדם יכול להרגיש את צער הציבור. כאמור, הרגשת הצער האמתי של האומה באה רק לאחר זיכוך המידות והמעשים – בריבוי תורה ומצוות מתוך שייכות לאומה. גם מי שמקיים את התורה והמצוות עדיין צריך לעבוד **“עבודה גדולה”** כדי להיחלץ מהפרטיות של עצמו.¹²⁹

כשרבנו הגיע לבית החולים לפני שניתחו וכרתו את רגלו שאלו הרופא: **“מה כואב לרב?”** רבנו ענה: **“כלל ישראל”**. הרופא השתדל למקד את שאלתו: **“אבל מדוע כבוד הרב הגיע לבית החולים? מהו הדבר שכואב לרב שבגללו הגיע לכאן?”** ענה רבנו: **“בגלל כלל ישראל”**. שוב שאל הרופא: **“אבל מה כואב לרב באופן אישי?”** ענה רבנו: **“כלל ישראל”**.

לרבנו לא היה כאב פרטי. המקורבים שליוו את הרב הסבירו לרופא מה כאב לגוף הפרטי של רבנו אך רבנו בעצמו כלל לא הבין את השאלה. הכאבים של כלל ישראל מילאו את כל אישיותו עד שלא הרגיש בבשרו.¹³⁰ ממש לפני הניתוח רבנו אמר לנוכחים סביבו שמוכרחים לקחת סכין ולחתוך. רבנו סימן בידו ואמר: **“כולנו יחד עוברים את הניתוח”**. עבור רבנו הניתוח כלל לא היה ניתוח פרטי, אלא ניתוח של **“כלל ישראל”**. בלילה שלאחר הניתוח נשארתי לבדי עם רבנו כל הלילה. הוא התעורר כמה פעמים ואמר בחיוך: **“צריכים להתחזק, להתחשל ולעשות את רצון אבינו שבשמים”**.

גְּהֶפְנָדָה מְקַקֹּר פֶּעֶנְוֶקְיָה...” (אורות עמ' יח).

129 “הרבה צריך האדם לעמול עד שיצור לו כראוי שיש במציאות עולם זולת מציאותו הפרטית של עצמו, וכשידע זה כראוי רק אז יוכל להשיג את בוראו” (אור לנתיבתי עמ' שכו). “מי יכול להתרומם באמת למעלה מאהבת עצמו, אהבת ממונו וכבודו” (אדר היקר עמ' מט). “האדם צריך להיחלץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו טובים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ לייסורים גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו, ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכול, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום. ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה” (אורות הקודש ג עמ' קמז).

130 כיצא בזה מספר בנו של ר' חיים מוולז'ין איך שהיה אביו מצטער בצרת הציבור: **“בכל דרכי היה ממעט כבוד עצמו להרבות כבוד שמים, הן במילי דציבורא (בענייני הציבור), בפרט בענייני הכלל. מודעת (ידוע) שהשליך נפשו מנגד ועסק הרבה יתר על כדי לחו, ואף כי זקן היה, היו ידיו אמונה עד בוא השמש. ואף ככלות כח, רחמנא לצלן, גם על משכבו בחוליו, רעיוניו סליקו (עלו) ועיניו היו נשואות השמימה לשתף שם שמים בצערא דהכלל והפרט, בגנוחי ואנחות בשברון מותניים, ואנחותיו הרבות בזה היו שוברות כל גוף השומע וכה היה דברו אלי תמיד שזה כל האדם, לא לעצמו נברא, רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכחו לעשות...”** (נפש החיים, הקדמת בן המחבר עמ' 22).

כיוצא בזה רבנו סיפר שכשמרן הרב זצ"ל היה צריך לעשות ניתוח הוא ביקש מהרופאים שהניתוח לא יהיה בהרדמה כללית, מפני שסם ההרדמה גורם לטשטוש ההכרה, אך היות והיו צריכים הרופאים לחתוך בבשרו החי סירבו לבקשתו והסבירו שאין אפשרות לזוז בזמן הניתוח וכאבי החיתוך גדולים מנשוא. לבסוף מרן הרב עשה פשרה עם הרופאים: הוא הבטיח שלא יזוז והרופאים הבטיחו שכל עוד הרב לא זז, לא ירדמו אותו. רבנו תיאר איך שהרופאים אחזו בסכין וחתכו בבשר החי של מרן הרב ובמשך כל הניתוח הרב לא זז ולא הוציא הגה מפיו.

רבנו ומרן הרב היו דבקים בכל רגע מחייהם באומה, בתורתה, בתחייתה ובצפיית ישועתה. תשוקתם היותר גדולה הייתה לעבוד את עבודת הכלל.¹³¹

יהי רצון שנזכה, מתוך ענוה כלפי מרן הרב ורבנו הרב צבי יהודה, להדבק בקצות דרכיהם ומקלכם בקודש, להוציא ניצוץ קטן מתורתם הגדולה והאין-סופית מהכוח אל הפועל, ומתוך כך תופיע 'התורה הגואלת' - תורת הכלל - בשלמותה, לבניין שלם במהרה בימינו-אמן.

¹³¹ "התשוקה היותר גדולה שממלאת את לב הגדולים שבבני אדם, השלמים והצדיקים, היא להיות תמיד עובד עבודת הכלל, להיטיב כפי כחו אל הכלל כולו כפי אשר תשיג ידו, שזוהי עבודת ד' התמימה במובנה האמיתי" (עין איה שבת פרק א סימן ט).